
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijk en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

▽
125

I

34

5 3 34.

bris Dr. SCHOLS,

OSAE-TRAJECTINI.

HAEREDES.

653

N D S,

VOOR DE

SCHOLEN,

DOOR

J. M. Schrant,

Hoogleraar te Leiden.

TE DORDRECHT, BIJ

H. LAGERWEIJ.

1848.

www.centreceramique.nl

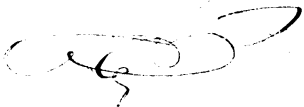
10001031144264

L. SCHOLLS.

GESCHIEDENIS DES VADERLANDS.

Hic nomen meum pono
Quia librum perdere nolo
Si perdere voluisseno
Hic nomen meum non posuisseno
Trajecto ad Mosam sum ^{sum} ^{matris}
Schola sum vocatus
Leonardus sum baptisatus
Si quis amat iustum
Reddet librum istum
Si quis amat diabolum
Tenet librum illum

GESCHIEDENIS
DES
V A D E R L A N D S,
VOOR DE
S C H O L E N,
DOOR

J. M. Schrant,
Hoogleeraar te Leiden.

TE DORDRECHT, BIJ
H. LAGERWEIJ.

1848.

Ik heb aan het bepaalde, onder a, b en c van Art. 6 der Wet van 1817 voldaan, en vind mijn recht van eigendom van dit Werkje, daardoor gewaarborgd.

H. Lagerwerf

VOORBERIGT.

Het ontbreekt niet aan Schoolboeken over de Geschiedenis van het Vaderland. En toch had ik mijne redenen om het aantal ervan te vermeerderen, daartoe meer bijzonder door een' waardig, zeer verdienstelijk, Schoolopziener aangespoord.

Het werkje, dat ik alhier aanbied, is ten algemeenen schoolgebruike, en wel der hoogste klasse, bestemd. Het bevat slechts hoofdtrekken uit de Geschiedenis van het Vaderland: want verder, meen ik, behoort het lager onderwijs niet te gaan. Ik had die hoofdtrekken nader kunnen toelichten, of daarover

VOORBERIGT.

uitweiden. Doch ik heb opzettelijk mij daarvan onthouden, en het overgelaten aan den Onderwijzer, wien men dat werk gerust mag toevertrouwen. Wat heeft hij erbij te voegen, zoo het leesboek reeds alles bevat? Ik stel hoogen prijs op de mondelinge voordragt, als zijnde deze de ziel van een welingerigt onderwijs.

S.

EERSTE LES.

De Nederlanden, van buiten door de Noordzee bespoeld, van binnen met waters, stroomen, rivieren, kanalen en graften doorsneden, ontleenen hunnen naam van hunne natuurlijke ligging, als zijnde, over het geheel, laag, veelal lager dan het water. Tegen de Noordzee gedeeltelijk door de duinen beveiligd, waren zij oudtijds, bij gemis van dijken, aan veelvuldige overstromingen, zoo wel der zee, als der rivieren, blootgesteld. Vandaar een groot aantal poelen en meren, waarvan het meer Flevo, thans de Zuiderzee, het meest bekend is. Het overige bestond uit wouden, hei, zand, wei- en bouwland.

Men acht de Nederlanden eerst laat bevolkt, en wel door de Kelten en de Kimbren. Zij, naar elders verhuisd, maakten plaats voor andere volksstammen van Duitsche afkomst, achterevolgens afgezakt. Onder de voornaamsten telt men de groote Friezen, beoosten het meer Flevo, in Friesland, Groningerland en Drenthe; de kleine Friezen, bewesten het meer Flevo, in Noordholland; de Brukteren, in Overijssel; de Bataven of Batten, een' tak der Katten, Chassen, Hessen, op een eiland tusschen den Rijn, de Waal en de Maas, en langs de vaste kust van Gallië, in Gelderland, Utrecht

en Zuidholland; de Kaninefaten, buren der Bataven, aan den zeekant; de Menapiërs, in Vlaanderen en Noordbrabant; de Toxandriërs, in Noordbrabant en Zeeland; de Eburonen, in het Limburgsche en Luiksche.

Vanwaar ontleenen de Nederlanden hunnen naam? — Waaraan waren zij oudtijds veelal blootgesteld? — Wat was daarvan het gevolg? — Welk is het meest bekende meer? — Wie houdt men voor de oudste bewoners der Nederlanden? — Voor wie maakten zij plaats? — Waar woonden de groote Friezen? — Waar de kleine Friezen? — Waar de Brukeren? — Waar de Bataven? — Waar de Kaninefaten? — Waar de Menapiërs? — Waar de Toxandriërs? — Waar de Eburonen?

T W E E D E L E S .

De Duitschers, dus ook de oude Nederlanders, worden beschreven als kloek, sterkgespied van ligchaam, rijzig van gestalte, blank van huid, blaauwoogig, blond of rosachtig van haar. Eene beestenvacht was de gewone kleeding, met een' haak, of doorn, vastgemaakt. Tot spijs strekten wild ooft, vleesch, visch, melk, brij, eijeren; tot drank water, of een afkooksel van garst. Zij woonden op het land, in verspreide hutten, veelal op opgeworpene hoogten, terpen, geplaatst. Zij maakten hun hoofdwerk van ligchaamsoefeningen, van zwemmen, te paardrijden, jagen, springen en worstelen. Tot den krijg bijzonder afgerigt, bezigden zij de speer, ook wel het zwaard, de knods en de bijl. Een langwerpig, van teenen gevlochten schild diende tot bedekking. Zij kenden drie standen: edelen, vrijen en lijfeigenen. De adel schonk den Koning of Hertog, veelal met zeer

bepaalde magt. Uit de dappersten koos men de Krijgs-
oversten. Het oppergezag was bij de algemeene verga-
deringen van den adel en het volk, alwaar de openbare
zaken behandeld werden. Nevens een' Oppergod, Alva-
der, vereerden zij verscheidene Godheden, in geheiligde
bosschen of wouden. Zij verwachtten na den dood een
ander leven, onder grof zinnelijke voorstellingen. Als
deugden worden vermeld openhartigheid, goede trouw,
gastvrijheid en kuischheid; als ondeugden, luiheid,
dronkenschap en speelwoede. — Het goede vinde na-
volging; het kwade verwekke afschuw.

Hoe worden de oude Nederlanders beschreven? — Welke was
de gewone kleeding? — Wat strekte tot spijs? — Wat tot drank? —
Waar woonden zij? — Hoedanig was de woning? — Waarvan
maakten zij hun hoofdwerk? — Welke wapenen bezigden zij? —
Hoe veel standen kenden zij? — Welke stand schonk den Ko-
ning? — Hoedanig was zijne magt? — Vanwaar nam men de
Krijgs- oversten? — Waar was het oppergezag? — Hoedanig was de
Godsvereering? — Wat verwachtte men na den dood? — Welke
waren de deugden? — Welke de ondeugden? — Wat is de
toepassing?

DERDE LES.

Ruim eene halve eeuw vóór onze jaartelling, vielen
de Romeinen, aangevoerd door CAJUS JULIUS CAESAR,
in Belgisch Gallië. Zij ontmoetten alom den dappersten
weêrstand, doch zegevierden door list en krijgsbeleid.
Ook de Usipeten en Tenkteren, die, over den Rijn
getrokken, de landen der Menapiërs bezet hadden,
werden geslagen. De Bataven, hierdoor afgeschrikt,
sloten met CAESAR een verbond, krachtens hetwelk

zij slechts gewapende manschap hadden te leveren (54). Zij waren hem in Brittannië, Gallië, Spanje, Griekenland en Egypte van zeer groote dienst. Voorts werden zij door AUGUSTUS tot lijfwacht gebruikt, en verzelden DRUSUS, TIBERIUS, GERMANICUS en andere Romeinsche legerhoofden, op hunne Overrijnsche veldtogten.

De Bataven, gelijk ook de overige oude bewoners der Nederlanden, hadden aan de Romeinen hunne aanvankelijke beschaving te danken. Zij leerden van hen het gebruik van den ploeg, kregen kennis aan handwerken en de gerijfelikheden des levens. Verscheidene nuttige inrigtingen kwamen tot stand. Er werden burgten en groote wegen aangelegd, waterleidingen gegraven, dijken en dammen opgeworpen. Daaronder telt men vooral de graft, door DRUSUS, ter afleiding van den Rijn in den IJssel, tusschen Arnhem en Doesburg, gegraven, voorts den dijk, door hem tegen den linkeroever van den regter Rijnarm gelegd. Daarentegen zag men de zeden in velerlei opzigt verbasteren.

Wanneer vielen de Romeinen in Belgisch Gallië? — Wat was daarvan het gevolg? — Welk lot hadden de Usipeten en Tenkteren? — Hoe werkte dit op de Bataven? — Waartoe verbonden zij zich? — Waar hebben zij CAESAR dienst bewezen? — Waartoe werden zij door AUGUSTUS gebruikt? — Welke andere legerhoofden hebben zij verzeld? — Wat hadden de oude bewoners der Nederlanden den Romeinen te danken? — Welke nuttige inrigtingen kwamen tot stand? — Welke werken worden DRUSUS toegekend? — Hoe was het gesteld met de zeden?

VIERDE LES.

Gelijk magtige volken zich doorgaans laten gelden, dus ook deden de Romeinen aan de onderworpen volken wel eens overmatige eischen: vandaar opstanden. Dit was althans, in de eerste helft onzer jaartelling, het geval met de Friezen, als die, door eene onmatige schatting gedrukt, de wapenen opvatten, de Romeinen sloegen en verdreven (28).

Van meer belang was de opstand der Bataven, door **CLAUDIUS CIVILIS**, uit wrok over eigen grieven, en die zijner landgenooten, voorbereid (69). Al aanstonds overvielen de Kaninefaten en de Friezen, bondgenooten der Bataven, twee Romeinsche winterlegeringen, en, met de Bataven, behaalden zij groote voordeelen. In magt toegenomen, bestormden de verbondenen, bij herhaling, de oude Romeinsche legerplaats, bij Xanten, welke, ofschoon dapper verdedigd, zich, wegens gebrek, overgaf. Door Gallische en Germaansche hulp versterkt, wachtten zij de komst van **CERIALIS**, met versche Romeinsche keurbenden, af. Er werd en aan de Moezel en aan den Rijn, op het verdrongen land, met voordeel gevochten; doch, door een' overlooper, verraden, kreeg men de nederlaag. Te vergeefs deed **CIVILIS** een' aanval op vier Romeinsche legerplaatsen: op de vlugt gejaagd en aan zich zelven overgelaten, kwam hij in onderhandeling, en sloot met **CERIALIS** een verdrag (71). — Eere den held, die voor vrijheid en vaderland strijdt! Al moet hij het opgeven, zijn roem is gevestigd.

Waarom stonden de Friezen tegen de Romeinen op? — Wat was daarvan het gevolg? — Welke opstand had vervolgens plaats? — Wie was daarvan de aanlegger? — Welke waren de eerste bedrijven? — Hoe liep het met de oude Romeinsche legerplaats, bij Xanten, af? — Wie voerde versche Romeinsche keurbenden aan? — Waar behaalden de verbondenen nieuwe voordeelen? — Wat bevorderde hunne nederlaag? — Welk was het stoute bedrijf van CIVILIS? — Waartoe moest hij besluiten? — Wat is de toepassing?

V I J F D E L E S.

Sedert den herstelden vrede, ontmoet men op nieuw de Bataven in de Romeinsche legers, zelfs onder de lijfwacht der Keizers. Zij hielpen AGRICOLA Brittannië overheerschen (86), en verzelden Keizer HADRIANUS op zijne togten naar het Oosten (120). Door hem werd het eiland der Bataven, ter bevordering van den handel, omtrent Voorburg, van eene ruime markt voorzien. Ook de volgende Keizers gebruikten de Bataven, zoo wel ter eigene beveiliging, als in den strijd tegen de Overrijnsche volken, die de grenzen van het Romeinsche rijk ontrustten. Des niet te min vielen de Franken en de Saksers in het eiland der Bataven, dat, na verscheidene lotgevallen, eindelijk aan de Frankische heerschappij, sedert zij de Romeinsche verdrongen en zich in Gallië gevestigd had, onderworpen werd. Deels onder de Romeinen versmolten, deels naar elders verplaatst, deels met de Franken, de Saksers en Friezen vermengd, lieten de Bataven slechts hunnen naam in de Betuwe, eene streek van Gelderland, achter.

Langer hielden de Friezen stand, die zich zelfs tot de Schelde uitbreidden. Meermalen hadden zij zware

worstelingen met de Franken, en verdedigden zij moedig hunne onafhankelijkheid; ofschoon ook zij het eindelijk moesten opgeven.

Als steden worden reeds vroeg vermeld Stavoren, Medemblik, Vroonen, Witlam, Leiden, Utrecht, Wijk te Duurstede, Nijmegen, Domburg, Maastricht.

Waar ontmoet men op nieuw de Bataven? — Welke dienst bewezen zij aan AGRICOLA? — Wien verzelden zij naar het Oosten? — Wat stichtte Keizer HADRIANUS op het eiland der Bataven? — Welke partij trokken van hen de volgende Keizers? — Welk lot had het eiland der Bataven? — Wat werd van de Bataven? — Wat is van hen overgebleven? — Hoe ver hadden de Friezen zich uitgebreid? — Met wie hadden zij te worstelen? — Welk was eindelijk hun lot? — Welke steden worden reeds vroeg vermeld?

ZESDE LES.

Ofschoon het Evangelie-licht reeds vroeger ook tot de Nederlanden was doorgedrongen, werd er toch, onder de regering van DAGOBERT, vooral van zijn' zoon SIGEBERT II, in den loop der zevende eeuw, bijzonder werk gemaakt van het bekeeren der ongeloofigen hier te lande. AMANDUS, ELIGIUS, LIVINUS, GHISLINUS predikten met ijver het Evangelie onder de heidensche Vlamingen en Brabanders. Tot hetzelfde einde kwamen voorts WILFRID, WIGBERT, WILLEBRORD, WOLFRAN, BONIFACIUS en LUDGER naar Friesland. De geloofspredikers vonden veel tegenstand, doch hadden een' sterken steun in de Groot-hofmeesters PIPIJN VAN LANDEN, PIPIJN VAN HERSTAL, KAREL MARTEL en PIPIJN *den Korte*, naderhand Koning, als die de woede der

ongeloovigen beteugelden. Nog meer deed Keizer **KAREL de Groot**e, groot als held, regent en wetgever. Na eene drie en dertig jarige worsteling, onderwierp hij de Saksers en de Friezen (804). Zij omhelsden het Christendom, namen zachtere zeden aan, schikten zich onder geregelde besturen, naar orde en wetten, vonden vermaak in onderwijs, het voorwerp van 's Keizers onvermoeide zorgen, kregen lust voor wetenschappen en kunsten, behartigden den landbouw, dreven voordeelingen handel, en verwierven als handwerkers naam. De Friezen althans waren reeds vroeg, wegens hunne wolweverijen, alom vermaard. — Zoo groot is de zegen van het Christendom! Mogen wij dien steeds op prijs stellen en ons verheugen, dat ook wij Christenen zijn!

Wanneer werd hier te lande van het bekeeren der ongeloofigen bijzonder werk gemaakt? — Wie predikten bij de Vlamingen en Brabanders het Evangelie? — Wie kwamen tot hetzelfde einde naar Friesland? — Hoe werden de geloofspredikers ontvangen? — In wie hadden zij eenen sterken steun? — Hoe lang duurde de worsteling van **KAREL den Grooten** met de Saksers en de Friezen? — Wat volgde op de onderwerping? — Welken zegen had voor hen het Christendom? — Waardoor waren reeds de Friezen vermaard? — Wat is de toepassing?

Z E V E N D E L E S .

Een zoo schoone dageraad werd niet opgevolgd door een' even schoonen dag. Onder **KARELS**, veelal nietige, opvolgers had een merkelijke teruggang plaats, waartoe de invallen en strooperijen der woeste Noormannen niet weinig bijdroegen. Te weten, **KARELS** zoon

en opvolger, Keizer **LODEWIJK**, bijgenaamd *de V* had den door de Denen verjaagden Koning **HERIOLD** en zijne broeders **RORUK** en **HEMMING** in de Nederlanden opgenomen, hun zelfs land tot vruchtgebruik gegeven. **HERIOLD** was Wijk te Duurstede, **RORUK** een graafschap in Kennemerland, **HEMMING** Walcheren toegedeeld. Dit lokte de Noormannen, op **HERIOLD** onverzoenlijk gebeten, naar de Nederlanden, thans Friesland genoemd. Zij hielden overal verschrikkelijk huis. Wijk te Duurstede, Utrecht, Antwerpen, Witlam werden uitgeplunderd en verbrand, Walcheren verwoest, te Egmond, Rijnsburg en Noordwijk gruwelen gepleegd (835—837). Hierbij kwam nog éene geduchte overstroming, welke het land deerlijk teisterde (839). In plaats van de Noormannen te stuiten, paaiden de Vorsten ze met geld. De woestaards, stouter geworden, hervatten hunne strooptogten in Friesland, zelfs tot in Westfrankrijk. Jaarlijks kwamen zij terug, alom brandende en roovende. Zij versloegen een geheel leger, door Koning **LODEWIJK** afgezonden (880), staken het koninklijk paleis te Nijmegen in brand, verwoestten, onder anderen, Maastricht, Luik, Tongeren, Deventer, Leuven, doch werden, bij die stad, door Koning **ARNOLD** allergeweldigst geslagen (891).

Hoedanig was de staat der Nederlanden onder **KABELS** opvolgers? — Wat droeg daartoe bij? — Waardoor had Keizer **LODEWIJK** de Noormannen naar de Nederlanden gelokt? — Welke steden en streken hadden vooral te lijden? — Welke ramp trof nog het land? — Wat maakte de Noormannen stouter? — Welk lot had **LODEWIKS** leger? — Welk gebouw werd in brand gestoken? — Waar woeden de Noormannen vervolgens? — Wie gaf hun de volle nederlaag?

ACHTSTE LES.

Onder al die woelingen was het gezag van 's lands Oppervorsten, de Keizers en Koningen, merkelyk afgenomen, daarentegen het aanzien der Hertogen en Graven, oorspronkelyk ondergeschikte ambtenaren, doch die zich den Oppervorsten noodzakelyk hadden weten te maken, gestegen. Zij werden allengskens onafhankelyker van de oppermagt, en de leenen, hun voor een' bepaalden of onbepaalden tijd toevertrouwd, erfelyk, eerst in de mannelijke regte, voorts ook in de zijlinie, sommige zelfs in de vrouwelyke. Sedert de negende, vooral in den loop der tiende eeuw, vindt men dan ook de Nederlanden, als afzonderlyke Vorstendommen, hoe zeer leenroerig of van het Duitse rijk, of van Frankrijk, door eigen Hertogen, Graven, of Heeren, bestuurd. Hertogdommen waren Braband, Limburg, Luxemburg, later Gelderland; Graafschappen Vlaanderen, Artois, Henegouwen, Namen, Holland, Zeeland, Zutphen, Drenthe, vroeger Gelderland; Heerlykheden Friesland, Utrecht, Overijssel, Groningen met de Ommelanden, en het Markgraafschap Antwerpen. Naast de Hertogen van Braband en de Graven van Vlaanderen, zijn de Graven van Holland en Zeeland, Heeren van Friesland, het meest beroemd. Men telt vijf stamhuizen: het eudste of Hollandsche (922—1299), het Henegouwsche (1299—1354), het Beijersche (1354—1453), het Bourgondische (1453—1482), het Bourgondisch-Oostenrijksche huis (1482—1581).

Wat was met 's lands Oppervorsten voorgevallen? — Wat waren oorspronkelijk de Hertogen en de Graven? — Wat was het gevolg van hun grooter aanzien? — Sedert wanneer komen de Nederlanden voor als afzonderlijke Vorstendommen? — Waarvan waren zij leenroerig? — Welke gewesten waren Hertogdommen? — Welke gewesten Graafschappen? — Welke gewesten Heerlijkheden? — Welke Graven zijn het meest beroemd? — Hoe veel stamhuizen telt het Graafschap Holland?

NEGENDE LES.

Van den Stamvader der Hollandsche Graven, of van Graaf DIRK I, weten wij niets, behalve den naam.

Graaf DIRK II versloeg, bij Rijnsburg, de Westfriezen of Noordhollanders, die hem hulde weigerden (925). Nog zou hij de Hunnen bestreden hebben.

Ook Graaf ARNOLD trok tegen de Westfriezen op, doch verloor, bij Winkel, den slag en het leven (1004).

Graaf DIRK III kreeg twist met ADELBOLD, Bisschop van Utrecht, over de jagt en visscherij. Hij bouwde, tot zijne verzekering, Dordrecht, en hief er een' tol: vandaar oorlog. Graaf DIRK zegevierde, zoo wel over de Bisschoppelijken, als over Hertog GODFRID van Lotharingen (1018).

Graaf DIRK IV had eene zware worsteling met Graaf BOUDEWIJN V van Vlaanderen, over Zeeland bewesten-Schelde, ook met Keizer HENRIK III, die de zijde des Utrechtschen Bisschops hield. Door BOUDEWIJN geslagen (1045), sloeg hij de Keizerschen, wien hij het veroverde ontnam, zoo als hij zich ook op de Bisschoppelijken wreekte. Hij stierf aan eene wonde, hem verraderlijk toegebracht (1049).

Graaf **FLORIS I** overwon de Bisschoppelijken, bij Dordrecht en bij Nederhemert (1058, 1061). Vermoed van den strijd, onder een' boom in slaap gevallen, vond hij den dood. — Voorzigtigheid komt te allen tijde te pas.

Was het Hertog **GODFRID**, *den Bultenaar*, gelukt, een' vasten voet in Holland te krijgen, hij werd wel-dra omgebragt (1076). Bisschop **KOENRAAD** zag zijne vloot in den mond der Maas door Graaf **DIRK V** vernielen, en verloor zijn slot IJsselmonde (1077).

Weet men iets bijzonders van Graaf **DIRK I**? — Wie werden door Graaf **DIRK II**, bij Rijnsburg, geslagen? — Hoe en waar verloor Graaf **ARNOUD** het leven? — Waarover had Graaf **DIRK III** met Bisschop **ADELBOLD** twist? — Welke stad stichtte hij? — Waarover ontstond oorlog? — Wie zegevierde? — Met wie had Graaf **DIRK IV** te worstelen? — Welke was de afloop? — Waaraan stierf hij? — Waar overwon Graaf **FLORIS I** de Bisschoppelijken? — Hoe verloor hij het leven? — Wat is de toepassing? — Wat gebeurde met Hertog **GODFRID**? — Welke schade leed Bisschop **KOENRAAD**?

TIENDE LES.

Op het einde der elfde eeuw begonnen de optogten naar het Oosten, genaamd de Kruistogten, welke tot doel hadden, den Mahomedanen het heilige land, met het graf des Heilands, te ontweldigen. Groot was de toeloop dergenen, die er deel aan namen, en, ten blijke daarvan, een rood kruis op den regter schouder hechtten. Onder hen bevonden zich vele Brabandsche, Vlaamsche, Hollandsche, Zeeuwsche en Friesche Edelen, met den braven **GODFRID** van Bouillon,

Hertog van Nederlotharingen, aan het hoofd. Na velelei wederwaardigheden, gelukte het, Nicea en Antiochië, eindelijk Jeruzalem, te veroveren. Een nieuw Koningrijk ontstond, en GODFRID werd Koning. Hij regeerde naauwelijks één jaar; doch het Koningrijk bleef acht en tachtig jaren bestaan.

De Kruistogten, hoe verderfelijik in meer dan één opzigt, hebben toch ook voordeelig gewerkt. Europa, beveiligd tegen de Mahomedanen, zag zich van eene menigte woelige menschen ontlast. De dwingelandij der groote en kleine Heeren verzwakte. Wapenstilstanden vervingen de aanhoudende oorlogen. Daar elk togtgenoot vrij was, zoo verminderde het getal der slaven, of verbeterde hun lot. De boeren- vooral burgerstand kwam in aanzien. De steden namen toe, zoo wel in getal, als in magt; zij vormden zich onder eigen overheden en wetten. Handel en nijverheid breidden zich uit. Nieuwe kundigheden werden verkregen, de talen verrijkt, de gevoelens veredeld. — Dus weet een alwijs Godsbestuur alles ten beste te leiden!

Welke optogten begonnen op het einde der elfde eeuw? — Welk was daarvan het oogmerk? — Bleven de Edelen thuis? — Wie was de aanvoerder? — Welke steden werden veroverd? — Welk nieuw Koningrijk ontstond? — Wie werd Koning? — Hoe lang regeerde GODFRID? — Hoe lang duurde het nieuwe Koningrijk? — In welk opzigt hebben de Kruistogten voordeelig gewerkt? — Wat is de toepassing?

ELFDE LES,

Onder Graaf FLORIS II was Holland in magt en

aanzien zeer gestegen. Kort na zijn' dood werden de Friesche Graafschappen Oostergo en Westergo, weleer aan het Bisdom Utrecht, reeds in het bezit van Overijssel, Drenthe en Groningen, geschonken, door Keizer **LOTHARIUS**, ten behoeve van zijn' neef Graaf **DIRK VI**, aan het Graafschap Holland gehecht.

Graaf **DIRK VI** kwam in oorlog met de Westfriezen en Kennemers, opgeruid door zijn' broeder **FLORIS den Zwarte**. De Keizer trad tusschen beiden, en bewerkte eene verzoening (1152). Voorts trok Graaf **DIRK** te velde tegen **HERBERT**, Bisschop van Utrecht, in het bezit van Oostergo en Westergo hersteld. Graaf **DIRK** belegerde Utrecht; doch, bedreigd door den kerkban, hield hij af (1159). Sedert deden de Westfriezen een' inval in Kennemerland, door de Haarlemmers en Osdorpers afgeslagen (1155).

Graaf **FLORIS III**, door het heffen van den Geervlietschen tol, de Vlaamsche kooplieden kwellende, kreeg Graaf **FILIPS** van Vlaanderen tot vijand, die de Hollanders uit het land van Waas joeg, voorts Graaf **FLORIS** zelven gevangen nam (1165), en hem dwong tot een nadeelig verdrag (1168). Ook een togt van Graaf **FLORIS** tegen de Westfriezen liep ongelukkig af (1169). Zware stormen, doorbraken, overstromingen teisterden vervolgens het land (1170—1175).

Onder wien was Holland in magt en aanzien gestegen? — Wat behoorde aan het Bisdom Utrecht? — Welke aanwinst kreeg Holland? — Met wie kwam Graaf **DIRK VI** al aanstonds in oorlog? — Waarom beoorloogde hij Bisschop **HERBERT**? — Hoe liep de oorlog af? — Hoe slaagde de inval der Westfriezen in Kennemerland? — Wat verwekte Graaf **FLORIS III** een' vijand in Graaf

FILIPS van Vlaanderen? — Wat was daarvan het gevolg? — Welken uitslag had een togt tegen de Westfriezen? — Welke rampen teisterden het land?

T W A A L F D E L E S .

Naauwelijks had Graaf DIRK VII het bewind over Holland aanvaard, of de Vlamingen, steeds gedrukt door den Geervlietschen tol, vielen in Walcheren; terwijl de Westfriezen, door 's Graven broeder WILLEM, in opstand werden gebragt. Graaf DIRK verjoeg de Vlamingen; zijne vrouw ALEID bedwong de Westfriezen (1195). WILLEM werd beleend met Friesland, thans onder den Graaf van Holland en den Utrechtschen Bisschop verdeeld. Weldra ontstond tusschen Graaf WILLEM en Bisschop DIRK II twist, waarin Graaf DIRK zich mengde. Graaf DIRK belegerde Utrecht, Graaf OTTO van Gelder, WILLEMS schoonvader, benaauwde Overijssel. HENRIK I, Hertog van Brabant, door den Bisschop te hulp geroepen, gebiedt hun, het Sticht te ruimen, ligt Graaf OTTO op, en voert hem naar Brabant. Om Graaf OTTO te verlossen, valt Graaf DIRK in Brabant, belegert, bemagtigt 's Hertogenbosch; doch, door den Hertog, bij Heusden, overvallen, wordt hij geslagen en gevangen. Graaf DIRK moest zich zwaar losgeld, nevens een nadeelig verdrag, getroosten (1205). Het oudste gedeelte van Holland werd leenroerig van Brabant, en bleef het tachtig jaren lang.

Vermits Graaf DIRK geen zoon naliet, zoo trachtte Vrouw ALEID hare dochter ADA, met LODEWIJK, Graaf

van Loon, gehuwd, in het Graafschap te doen opvolgen: het mislukte. **WILLEM**, Graaf **DIRKS** broeder, door sommige Edelen uit Friesland ontboden, werd in Zeeland als Graaf uitgeroepen.

Met wie kwam Graaf **DIRK VII** in oorlog? — Door wien werden de Westfriezen opgeruid? — Hoe liepen die oorlogen af? — Wie werd met Friesland beleend? — Met wien kreeg **WILLEM** twist? — Bij wie vond hij hulp? — Wie trók zich den Bisschop aan? — Wat weêrvoer Graaf **OTTO**? — Wat deed Graaf **DIRK**? — Hoe werd dit gewroken? — Welk nadeelig verdrag moest hij zich getroosten? — Welke was de toeleg van Vrouw **ALEID** na 's Graven dood? — Wie werd Graaf?

DE RTI ENDE LES.

Graaf **WILLEM I** liet **ADA**, na dat haar de 'burgt te Leiden, hare toevlugt, ontvallen was, naar Texel, voorts naar Engeland voeren, doch zag zich in Zeeland door de Vlamingen bestookt; terwijl Graaf **LODEWIJK** Zuidholland bemagtigde, en de Kennemers, bij Leiden, sloeg. Het gelukte Graaf **WILLEM**, Graaf **LODEWIJK** te verdrijven (1204). In den oorlog tuschen Frankrijk en Engeland hielp hij de Engelschen, en werd, bij Bouvines, gevangen (1214). Naar het Oosten getrokken, bezorgde hij den Portugezen Alcasar, belegerde en nam Damiate in Egypte (1219).

Graaf **FLORIS IV** hielp de Gelderschen tegen de Utrechtschen (1225); voorts Bisschop **OTTO** tegen de Groningers en Drenthers (1226). Hij woonde den Kruistogt tegen de Stadingers bij (1234); doch bleef te Korbië in een steekspel (1235).

Graaf WILLEM II, tot Roomsch-Koning verkoren, belegerde en nam Aken (1248). Hij kwam in oorlog met de Vlamingen, die in Walcheren vielen, doch, bij Westkapelle, te kort schoten (1255). Ongelukkig liep zijn togt tegen de Westfriezen af. Bij Hoogwoude zakte hij, met zijn paard, door het ijs, en werd afgemaakt (1256).

Geertruidenberg, Dordrecht, Middelburg, Westkapelle, Domburg, Haarlem, Delft, Alkmaar, Zierikzee, hadden van de Graven WILLEM I, FLORIS IV en WILLEM II keuren ontvangen.

Graaf OTTO II van Gelder had aan Harderwijk, Arnhem, Lochem, Doesburg, Deutichem, Wageningen stedelijke regten geschonken.

Hoe behandelde Graaf WILLEM I ADA? — Had hij sedert rust? — Wie moest het opgeven? — Wat weêrvoer Graaf WILLEM, bij Bouvines? — Welke veroveringen maakte hij? — In welke oorlogen stak zich Graaf FLORIS IV? — Welken kruistogt woonde hij bij? — Hoe kwam hij aan zijn einde? — Tot welke waardigheid steeg Graaf WILLEM II? — Wie moest hij in Walcheren bestrijden? — Hoe liep zijn togt tegen de Westfriezen af? — Welke Hollandsche en Zeeuwsche steden hadden keuren ontvangen? — Aan welke steden had Graaf OTTO van Gelder regten geschonken? —

VEERTIENDE LES.

Onder de voogdij van WILLEMS zoon, Graaf FLORIS V, vervolgden de Kennemers, Westfriezen en Waterlanders de Edelen, trokken met GIJSBRECHT VAN AMSTEL op, en verrasten Utrecht (1268). Graaf FLORIS sloeg, bij Heilo, de Westfriezen (1272). GIJSBRECHT

VAN AMSTEL, de Utrechtschen plagende, werd, bij Loenen, verslagen (1278). Weldra verscheen Graaf FLORIS op nieuw bij de Westfriezen, en rigtte, bij Schellinkhout en Iloogwoude, eene groote slagting aan (1282). Hen, door een' zwaren watervloed, in nood ziende, trok hij daarvan partij, door het stichten van vier sloten (1287). Voorts hielpen zijne benden Hertog JAN van Brabant, bij Woeringen, de zege behalen (1288). Om den overmoed van den Adel te fnuiken, begunstigde hij de burgerijen en schonk aan de steden voorregten: vandaar de haat der Edelen. Die van Zeeland lokten de Vlamingen in Walcheren en Zuid-beveland; ofschoon voor korten tijd (1295). In den oorlog tusschen Frankrijk en Engeland, voegde Graaf FLORIS zich bij den Franschen Koning FILIPS IV, waarom Koning EDUARD de Edelen tegen hem opruide. Zij wilden hem opligten en naar Engeland voeren: het mislukte; doch nu werd hij door GERARD van Velzen, bij Muiderberg, vermoord (1296). — Haat baart het het grootste kwaad.

Onder FLORIS zoon, Graaf JAN I, vielen de Vlamingen in Walcheren, en hervatten de Westfriezen den opstand: de Vlamingen weken; de Westfriezen werden bedwongen (1297). Daar Graaf JAN kinderloos overleed, zoo kwam het Graafschap Holland aan het Henegouwsche huis, in zijn' neef JAN II (1299).

Beroemd waren JAKOB VAN MAERLANT en MELIS STOKE, rijmdichters.

Wat gebeurde, onder de voorgdij van Graaf FLORIS v? — Wie werden door Graaf FLORIS bij Heilo geslagen? — Waar kreeg GIJSBRECHT VAN AMSTEL de nederlaag? — Wat gebeurde, bij Schel-

linkhout en Hoogwoude? — Welke ramp trof Friesland? — Welke partij trok daarvan Graaf FLORIS? — Wien zond hij hulpbenden? — Wat berokkende hem den haat der Edelen? — Hoe wreekten zij zich? — Waarom ruide Koning EDUARD de Edelen tegen Graaf FLORIS op? — Welke was de toelig? — Hoe liep die af? — Wat is de toepassing? — Wie ontrustten het bewind van Graaf JAN I? — Aan welk huis kwam het bewind? — Wie waren beroemd?

VIJFTIENDE LES.

Graaf JAN II, het bewind van Holland aanvaard hebbende, vond een' tegenstander in JAN van Renesse, die de Zeeuwen in opstand bragt; ofschoon de Graaf zegevierde (1501). Bisschop WILLEM bedreigde Holland; doch sneuvelde (1501). De Vlamingen vielen in Walcheren, sloegen, bij Veere en op Duiveland, de Hollanders, en trokken naar Holland. Reeds was dit gewest, tot Haarlem toe, nevens de stad Utrecht, door de Vlamingen en de Brabanders overheerd, toen het in ééne week, door NIKLAAS VAN PUTTEN en WITTE VAN HAAMSTEDE, bevrijd werd. Ook uit Zeeland werden de Vlamingen, na een' hevigen scheepsstrijd, bij Zierikzee, verjaagd (1504). — Vrijheids- en vaderlandsliefde ontvonkt tot groote daden.

De steden, in aanzien toegenomen, eischten gelijkheid van lasten met de Edelen. In Holland werd het onweêr afgeleid door Graaf WILLEM III; maar in Brabant kwam het tot dadelijkheden. Hertog JAN II stilde de onlusten, en verzekerde de rust door de Kortenbergische wetten (1512). Naauwelijks was de rust hersteld, of het land werd bezocht door hongersnood en

pest (1315). Te midden daarvan leed Gelderland, door de verdeeldheid tusschen Graaf REINOUD I en zijn' zoon REINOUD II, waarin Graaf WILLEM zich stak (1318). Het gelukte hem, zijn gezag in Friesland te herstellen (1528), dat voorts met overstromingen had te worstelen (1534).

Graaf WILLEM IV hielp Koning EDUARD III van Engeland tegen Frankrijk (1540). Ook bestreed hij de Utrechtschen, en trok tegen de Friezen op; doch sneuvelde, bij Stavoren (1545). Hij schonk aan het steeds Amstelredam voorregten.

Wie bragt de Zeeuwen tegen Graaf JAN II in opstand? — Wie bedreigde Holland? — Wat deden de Vlamingen? — Wat was daarvan het gevolg? — Door wie werd Holland bevrijd? — Hoe liep het met Zeeland af? — Wat is de toepassing? — Wat eischten de steden? — Waar kwam het tot dadelijkheden? — Wie stilde de onlusten? — Door welke ramp werd het land bezocht? — Waardoor leed nog Gelderland? — Wat gelukte Graaf WILLEM III in Friesland? — Welke ramp trof dat gewest? — Wien hielp Graaf WILLEM IV? — Hoe eindigde zijn togt tegen de Friezen? — Wat schonk hij aan Amstelredam?

Z E S T I E N D E L E S .

Graaf WILLEM IV, kinderloos overleden, werd door zijne zuster MARGAREET, gemalin van Keizer LODEWIJK van Beijeren, in Henegouwen, Holland, Zeeland en Friesland opgevolgd; terwijl haar zoon WILLEM, als Verbeider, het bewind voerde. In den strijd met den Utrechtschen Bisschop JAN, schoot hij te kort (1547). Daarop deed Vrouw MARGAREET aan WILLEM afstand

van Holland, Zeeland en Friesland, tegen een jaargeld van tienduizend schilden (zevenduizend, vijfhonderd gulden) (1349). WILLEM betaalde het jaargeld niet; MARGAREET herriep haren afstand. WILLEM liet het zich welgevalen; het berouwde hem, en hij trad weder op als Graaf. Vandaar een oorlog tusschen moeder en zoon. — Wee het kind, dat zijne moeder bedroeft! — Er ontstonden twee partijen, de Hoekschen en de Kabeljauwschen, genen, aanhangers van MARGAREET, door roode, dezen, van WILLEM, door blaauwe, of graauwe, mutsen onderscheiden. Al aanstonds werden zeventien Hoeksche sloten verwoest (1350). Vrouw MARGAREET, door Engeland geholpen, behaalde, in een' scheepsstrijd, bij Veere, de zege (1351). Een tweede strijd, op de Maas, bij Zwarte Waal, viel min gelukkig uit. Zij week naar Engeland, liet zich verzoenen, en stond andermaal Holland, Zeeland en Friesland, tegen een jaargeld, aan WILLEM af. Dus kwam het bewind aan het Beijersche huis (1354). Daarmede was de tweespalt niet gedempt: zij woedde anderhalve eeuw verschrikkelijk. — Het grootste kwaad in een land is burgertwist.

Wie volgde Graaf WILLEM IV op? — In welken strijd schoot WILLEM te kort? — Aan wien en waarvoor stond Vrouw MARGAREET Holland, Zeeland en Friesland af? — Hoe gedroeg zich Graaf WILLEM? — Wat is de toepassing? — Welke partijen ontstonden? — Wie noemden zich Hoekschen? — Wie Kabeljauwschen? — Hoe waren zij onderscheiden? — Welk lot trof de Hoeksche sloten? — Hoe liep de eerste scheepsstrijd af? — Hoe de tweede? — Wat was daarvan het gevolg? — Aan welk huis kwam het bewind? — Hield de tweespalt op? — Wat is de toepassing?

Z E V E N T I E N D E L E S .

Graaf WILLEM V hernieuwde den oorlog met den Utrechtschen Bisschop JAN (1556). Daarop werd hij krankzinnig, en zijn broeder ALBRECHT Ruwaard of Stedehouder.

Ruwaard ALBRECHT schonk aan de steden voorregten, doch veranderde naar willekeur de regering. Van daar twist met Delft, waartegen hij geweld bezigde (1559). Middelerwijl werd Gelderland zeer geschokt door de Heeckerens en de Bronkhorsten, van welke genen het met Hertog REINOUD III, dezen met zijn' broeder EDUARD hielden. De Heeckerens, bij Tiel, geslagen, vonden heul bij Ruwaard ALBRECHT, wien Hertog EDUARD den oorlog aandeed (1562). Voorts bestreed Ruwaard ALBRECHT de Utrechtschen (1575) en hielp in Vlaanderen een' opstand dempen (1585). Na zijns broeders dood Graaf, hield hij het nu eens met de Kabeljaauwschen, dan weder met de Hoekschen. Hij waagde een' togt tegen de Friezen, door de partijschap der Vetkoopers en der Schieringers verzwakt. Zij weerden zich dapper, doch schoten te kort (1596). Op nieuw opgestaan, gaven zij WILLEM, ALBRECHTS zoon, veel te doen. Ook vond hij zijn' man in JAN VAN ARKEL, Rentmeester van Holland, die rekening weigerde, en het beleg van Gorinchem doorstond (1405).

Graaf WILLEM VI stak zich in de Hoeksche en Kabeljaauwsche tweespalt, welke te Dordrecht woedde (1406). Ook de Arkelsche oorlog herleefde, door een' Gelderschen gevolgd (1407). Voorts herstelde hij zijn'

broeder JAN in het Bisdóm van Luik (1408), en stilde een oproer te Utrecht (1415).

De watermolen werd het eerst gebezigd (1390), de Zijpe in Noordholland bedijkt (1404), het haringkaken en zouten uitgevonden door WILLEM BEUKELSZ van Biervliet, te Hoorn het eerste groote haringnet gebreid (1416).

Beroemd was PHILIPPUS VAN LEIDEN, regtsgeleerde.

Wien beoorloogde Graaf WILLEM V? — Welk onheil trof hem? — Wie werd Ruwaard? — Waarover kreeg deze met Delft twist? — Welke tweespalt beroerde Gelderland? — Wat wordt voorts van Ruwaard ALBRECHT vermeld? — Met wie hield hij het als Graaf? — Tegen wie deed hij een' togt? — Bleven de Friezen rustig? — Wie werd voorts beoorloogd? — In welke tweespalt stak zich Graaf WILLEM VI? — Welke waren zijne verdere bedrijven? — Wat werd het eerst gebezigd? — Wat bedijkt? — Wie vond het haringkaken en zouten uit? — Waar werd het eerste groote haringnet gebreid? — Wie was beroemd?

ACHTTIENDE LES.

Vrouw JAKOBA, haren vader WILLEM VI, in Henegouwen, Holland en Zeeland opgevolgd, had haren oom, JAN van Beijeren, tegen zich, die als Ruwaard optrad. Een aanslag op Gorinchem mislukte (1417); doch, door Vrouw JAKOBA en haren gemaal, Hertog JAN II van Brabant, te Dordrecht, te vergeefs belegerd (1419), kreeg hij, bij verdrag, deel aan het bewind, dat hij meer en meer uitbreidde. Inmiddels hadden zware rampen plaats. Amster-

dam brandde grootendeels af. De Zuidhollandsche waard liep onder, en het Biesbosch ontstond (1421). Vrouw JAKOBA, wars van haren gemaal, zocht en vond een' anderen in HUMFREIJ, Hertog van Glocester (1422). Hertog FILIPS van Bourgondië, Graaf van Vlaanderen, trok zich zijn' neef, JAN van Braband, aan, belegerde JAKOBA te Bergen, en voerde ze naar Gent (1425). Reeds was het slot te Schoonhoven aan de Hoekschen overgegaan. ALBRECHT BEIJLING, veroordeeld om levend in de aarde gedolven te worden, vraagt en bekomt, op zijn woord, éénemaand uitstels; hij keert te rug, en ondergaat zijn lot (1425). — Heilig zij ons woord, hoe veel het ons ook koste. — Hertog FILIPS, sedert den dood van JAN van Beijeren, erfgenaam, trad op als Ruwaard. Vrouw JAKOBA, naar Holland ontvlugt, zegevierde, een- en andermaal, bij Alphen, (1425, 1426); doch leed, bij Brouwershaven, Hoorn en Wieringen, de nederlaag (1426, 1427). Door HUMFREIJ verlaten, en te Gouda door Hertog FILIPS bedreigd, stond zij hem het bewind af (1428); gelijk zij ook, door haar geheim huwelijk met FRANK VAN BORSÉLEN, den titel van Gravin verbeurde. Dus kwam het bewind aan het Bourgondische huis (1455).

De boekdrukkunst werd te Haarlem door LOURENS KOSTER uitgevonden. .

Wie volgde Graaf WILLEM VI op? — Wien had Vrouw JAKOBA tegen zich? — Gelukte de aanslag op Gorinchem? — Hoe liep het beleg van Dordrecht af? — Welke rampen hadden plaats? — Wie verving JAKOBA's gemaal? — Wie trok zich Hertog JAN van Braband aan? — Wat weervoer JAKOBA? — Waardoor is ALBRECHT BEIJLING beroemd geworden? — Wat is de toepassing? — Hoe slaagde JAKOBA in Holland? — Wien stond zij het bewind af? —

Hoe verloor zij ook haren titel? — Aan welk huis kwam het bewind? — Wat werd te Haarlem uitgevonden?

NEGENTIENDE LES.

Hertog FILIPS I van Bourgondië, bijgenaamd *de Goede*, was Heer van de meeste Nederlanden. In den oorlog tusschen Frankrijk en Engeland hielp hij eerst de Engelschen, en, toen het hen tegenliep, de Franschen, ofschoon hij het beleg van Calais moest opgeven (1456). De Bruggenaars gaven hem veel te doen; hij zelf liep groot gevaar (1457). In den oorlog tusschen de Nederlanders en de Oosterlingen, deed de kaapvaart, door hem aangemoedigd, den vijand groote afbreuk (1459). Daarop beoorloogde hij de Luxemburgers en bemagtigde het Hertogdom (1445). Ook stilde hij in Holland de Hoeksche en Kabeljauwsche twisten (1445). De Gentenaars, onwillig in het dragen eener belasting, namen de wapens op, doch werden geslagen (1455). Voorts drong Hertog FILIPS zijn' basterd DAVID op den stoel van Utrecht (1456). Hij kwam in geschil met Koning LODEWIJK XI van Frankrijk. FILIPS zoon, KAREL, trok derwaarts, en leverde, bij Monthlheri, een' bloedigen slag (1465). Ook strafte hij de door LODEWIJK opgeruide Luikenaars, en wreekte zich geducht op die van Dinant (1466).

Middelertwijl was Hertog ARNOUD van Gelder, door zijn' zoon ADOLF onttroond, verraderlijk opgeligt, in een' kouden nacht over het ijs naar het slot te Buren gebracht, alwaar hij vijf jaren gevangen bleef (1465).

— Geen verachtelijker mensch, dan die zijne ouders mishandelt.

De Nederlanden bereikten een' hoogen trap van bloei. Alomme vestigden zich rederijkkamers.

Beroemd waren **THOMAS VAN KEMPEN**, zedekundige, de **ISAÄKS**, scheikundigen, en **JAN VAN EIJCK**, schilder, uitvinder der olieverb.

Wie was Heer der meeste Nederlanden? — Hoe gedroeg zich Hertog **FILIPS** in den Fransch-Engelschen oorlog? — Wie gaven hem veel te doen? — Wien deden de Nederlanders afbreuk? — Hoe slaagde Hertog **FILIPS** in Luxemburg? — Wat deed hij in Holland? — Hoe bekwam den Gentenaars hun opstand? — Wien drong Hertog **FILIPS** op den stoel van Utrecht? — Met wien kwam hij in geschil? — Wat weêrvoer den Luikenaars en Dinanters? — Wat gebeurde in Gelderland? — Wat is de toepassing? — Hoedanig was de staat der Nederlanden? — Welke gezelschappen vestigden zich? — Wie waren beroemd?

TWINTIGSTE LES.

FILIPS zoon, Hertog **KAREL I**, bijgenaamd *de Stoute*, verdiende dien naam. Fel en heerschzuchtig van aard, was hij afgerigt op koene, vaak roekeloze, ondernemingen. Hij bedwong de Gentenaars, onderwierp en strafte de oproerige Luikenaars (1467, 1468), zette den Engelschen hunnen zeeroof betaald (1470), herstelde den Engelschen Koning **EDUARD** op den troon, (1471), viel in Frankrijk (1472), en stilte te Zierikzee eene hevige beroerte (1472). In den Gelderschen twist tusschen Hertog **ARNOUD** en zijn' zoon **ADOLF**, trad hij als bemiddelaar op, deed den vader ontslaan,

zette den hoofdigen ADOLF gevangen, en eindigde met Gelder en Zutphen te naasten, door Hertog ARNOUD aan hem verpand (1473). Op andere veroveringen, ook op den titel van Koning, belust, zocht hij zijn gebied langs den Rijn uit te breiden, sloeg, ofschoon te vergeefs, het beleg om Nuis (1475), viel in Lotharingen, dat hij veroverde, en trok op, om de met anderen tegen hem verbondene Zwitsers te straffen. Reeds was Granson in zijne magt, toen hem, bij die stad, voorts bij Murten, door de Zwitsers eene zware nederlaag werd toegebracht (1476). Nog gaf hij den moed niet op, en belegerde Nancy; doch, met RENÉ, Hertog van Lotharingen, slaags geraakt, bleef hij in het gevecht (1477). — Wie, niet te vreden met het geen hij heeft, naar meer, ten koste van anderen, streeft, loopt in zijn verderf.

Beroemd waren WESSEL GANZEVOORT en RUDOLF AGRICOLA, letterkundigen.

Vanwaar heeft Hertog KAREL I zijn' bijnaam? — Wie werden door hem bedwongen? — Wie onderworpen en gestraft? — Wien zette hij het zeerooven betaald? — Wien herstelde hij op den troon? — Waar deed hij een' inval? — Wat riep hem naar Zierikzee? — Hoe gedroeg hij zich in den Gelderschen twist? — Wat was het gevolg voor vader en zoon? — Hoe danig was het einde? — Wat beoogde Hertog KAREL? — Slaagde hij voor Nuis? — Welke veroveringen maakte hij? — Waar kreeg hij de nederlaag? — Hoe liep de slag bij Nancy af? — Wat is de toepassing? — Wie waren beroemd?

EEN EN TWINTIGSTE LES.

Vrouw MARIA, KARELS eenige dochter en opvolgster, had van Frankrijk en van de Gentenaars veel te lijden. Koning LODEWIJK XI nam bezit van het Hertogdom Bourgondië, en dreigde met andere verliezen. In dien toestand nam zij hare toevlugt tot den landzaat, en vleide de Hollanders en Zeeuwen, door het verleen van het *Groot-Privilegie*, waarbij de Grafelijke magt bepaald, den landzaten groote inwillingen gedaan, en hunne voorregten of bevestigd of vermeerderd werden (1477). De Gentenaars beheerschten haar geheel, dwongen haar tot teruggave van verbeurde voorregten, en bragten, ondanks haar gesmeek, twee harer gunstelingen ter dood. Zij slaakten ADOLF van Gelder, en voerden hem tegen de Franschen: hij bleef voor Doornik (1477). Vrouw MARIA huwde met MAXIMILIAAN van Oostenrijk, zoon van Keizer FREDRIK III. De Franschen, die de Nederlandsche schepen wegnamen, zagen, door den slag bij Guinegate, hunnen overmoed gefnuikt (1479). De Gelderschen, namens KAREL, ADOLFS zoon, opgestaan, werden door MAXIMILIAAN bedwongen (1481). Meer moeite gaf het, in Holland de Hoekschen, met de Utrechtschen vereenigd, tot rede te brengen. Te midden dier beroerten, overleed Vrouw MARIA, ten gevolge van haren val van het paard (1482). Zij liet een' eenigen zoon, den vierjarigen FILIPS, tot opvolger na. Het bewind kwam alzoo aan het Bourgondisch-Oostenrijksche huis (1482).

Van wie had Vrouw MARIA veel te lijden? — Hoe gedroeg zich Koning LODEWIJK XI? — Waardoor won Vrouw MARIA de Hollanders en de Zeeuwen? — Waarom stelden dezen op het *Groot-Privilegie* zoo veel prijs? — Hoe gedroegen zich de Gentenaars? — Hoe liep het met ADOLF van Gelder af? — Met wien huwde Vrouw MARIA? — Hoe werd de Fransche overmoed gefnuikt? — Wie bedwong de Gelderschen? — Wat gaf in Holland meer moeite? — Welk verlies trof het land? — Aan welk huis kwam het bewind?

TWEE EN TWINTIGSTE LES.

MAXIMILIAAN werd alom, behalve in Vlaanderen, als voogd van den jeugdigen FILIPS erkend. Steeds woelden de Hoekschen en de Kabeljaauwschen; doch ook thans schitterde wel eens eene edele daad. JAN VAN SCHAFFELAAR, een Kabeljaauwsch Hopman, te Barneveld op den toren door de Hoekschen belegerd, moest het opgeven. Geene genade voor de zijnen kunnende bedingen, tenzij met opoffering van zich zelve, springt hij van den omgang des torens, en wordt afgemaakt (1482). — Zich zelve voor anderen op te offeren, is het treffendst blijk van menschenliefde. — MAXIMILIAAN bedwong de Luikenaars, onderwierp de Utrechtschen (1483), ook de Gentenaars, die steeds weigerden hem als voogd te erkennen, en hem zijn zoon onthielden (1485). Tot Roomsche-Koning verheven, werd hij te Brugge in hechtenis genomen, en andere moedwil gepleegd (1488). Het kwam tot een verdrag, en hij herkreeg zijne vrijheid, toen Keizer FREDRIK met een leger aanrukte. Het gelukte zijn opperbevelhebber Hertog ALBRECHT van Saksen, de

zaken te herstellen; terwijl MAXIMILIAAN de Hoekschen in Holland vervolgde en BREDERODE binnen Rotterdam benaauwde, dat zich overgaf (1489). Het was voor Hertog ALBRECHT bewaard, in Noordholland het Kaas- en Broodvolk, door gebrek aan het muiten geslagen, te ontwapenen; ook de Hoeksche en Kabeljauwsche woelingen te eindigen (1492). MAXIMILIAAN, den Keizerlijken troon beklimmende, liet aan zijn' zoon Hertog FILIPS het bewind der Nederlanden (1494).

Werd MAXIMILIAAN overal als voogd van zijn' zoon FILIPS erkend? — Waardoor heeft JAN VAN SCHAFFELAAR zich beroemd gemaakt? — Wat is de toepassing? — Wie werden door MAXIMILIAAN bedwongen? — Wie onderworpen? — Wat weêrvoer hem te Brugge? — Wat deed Keizer FREDRIK? — Wie herstelde de zaken? — Wat gaf MAXIMILIAAN in Holland werk? — Welk volk werd in Noordholland door Hertog ALBRECHT ontwapend? — Aan welke woelingen maakte hij een einde? — Wat deed MAXIMILIAAN, Keizer geworden?

DRIE EN TWINTIGSTE LES.

Hertog FILIPS II, bijgenaamd *de Schoone*; schonk den Hollanders bepaalde voorregten, doch bevorderde den handel en de visscherij, door een Handelsverdrag, met Engeland gesloten (1496). Gelderland, waar KAREL, ADOLFS zoon, zich gevestigd had, ten koste der Oostenrijkschen, gaf veel te doen. Het kwam telkens tot een bestand, weldra verbroken. De Friezen kregen Hertog ALBRECHT van Saksen tot Erfstadhouder en Potestaat (1498). Tegen ALBRECHTS zoon, HENRIK, opgestaan, werden zij geslagen (1500). HENRIK,

zijn' vader opgevolgd, verkocht zijn regt aan zijn' broeder JORIS (1501). De Groningers deden den Utrechtschen Bisschop, voorts Graaf EDZARD van Oostfriesland, hulde (1505). Middelerwijl blaakte op nieuw de Geldersche oorlog. Voor Monnikendam raakten de Hollandsche en de Geldersche schepen slaags: de laatsten schoten te kort (1504). Daarop valt Hertog FILIPS in Gelderland, maakt groote veroveringen, en dwingt KAREL tot een verdrag (1505). Hertog FILIPS, met JOANNA, Erfdochter van Spanje, gehuwd, en derwaarts getrokken, om het bewind van Kastilië te aanvaarden, overleed dat zelfde jaar (1506).

FILIPS zoon en opvolger, KAREL, zes jaren oud, had Keizer MAXIMILIAAN tot voogd en ADRIAAN FLORISZ. van Utrecht, weldra Paus, tot leermeester. KAREL van Gelder begon op nieuw de vijandelijkheden, viel in Braband en Holland (1507). Groningen deed hem hulde (1514). Hertog JORIS van Saksen verkocht zijn regt op Friesland aan Prins KAREL van Oostenrijk (1515).

Beroemd was DESIDERIUS ERASMUS, Godgeleerde en letterkundige.

Welke verplichting had Holland aan Hertog FILIPS II? — Welk gewest gaf hem veel te doen? — Wien kregen de Friezen tot Heer? — Aan wien verkocht Hertog HENRIK zijn regt? — Wien deden de Groningers hulde? — Wat vertoonde zich voor Monnikendam? — Wie dwong KAREL van Gelder tot een verdrag? — Waarom trok Hertog FILIPS naar Spanje? — Wie volgde hem op? — Wien had Prins KAREL tot voogd? — Wien tot leermeester? — Hoe gedroeg zich KAREL van Gelder? — Welk gewest deed hem hulde? — Wat gebeurde met Friesland? — Wie was beroemd?

VIER EN TWINTIGSTE LES.

Prins KAREL II, als Heer der Nederlanden gehuldigd, werd dra Koning van Spanje, voorts Keizer van Duitschland (1519). Intusschen had KAREL van Gelder, ondanks de verdragen, zijne strooperijen hervat. Met dat al verloor hij Friesland, dat geheel aan Keizer KAREL kwam (1525). Een' magtiger vijand vond deze in FRANS I, Koning van Frankrijk, die, bij Pavia, geslagen, gevangen raakte (1525). Hierop werd KARELS gebied met Overijssel en Utrecht vergroot (1528), de vloot van BARBAROSSA, met Tunis, veroverd (1535), de hulde van Groningen en Drenthe ontvangen (1536). Hij kwam weder in oorlog met Frankrijk (1536), en dempte te Gent een' opstand (1540). Een togt naar Algiers mislukte (1541); MARTEN VAN ROSSEM ging voort met plunderen en branden; doch Gelder en Zutphen bezweken, zoodat nu al de Nederlanden zich onder Keizer KAREL bevonden (1545). Na een' inval in Frankrijk, beoorloogde hij in Duitschland de Protestanten, ontknoopte hun bondgenootschap, maar moest hun geloofsvrijheid toestaan (1552). Een nieuwe oorlog met Frankrijk, hoe roemrijk ook ter zee, viel te land min gelukkig uit (1554). Keizer KAREL, zijn geluk wantrouwende, deed, te Brussel, afstand van het bewind der Nederlanden aan zijn' zoon FILIPS (1555), wien hij ook de kroon van Spanje overgaf; gelijk hij zijn' broeder FERDINAND de Keizerlijke toeschikte. Hij overleed in het klooster St. Just in Spanje (1558). — Geene aardsche grootheid bevredigt het hart.

De Nederlanden genoten eene ongemeene welvaart.

Beroemd waren JANUS SECUNDUS, Latijnsch dichter, en LUKAS VAN LEIDEN, schilder.

Tot welke waardigheden steeg Prins KAREL II? — Hield KAREL van Gelder zich stil? — In wien vond Keizer KAREL een' magtiger vijand? — Waarmede werd zijn gebied vergroot? — Wat veroverde hij in Afrika? — Welke gewesten deden hem hulde? — Wat riep hem naar Gent? — Hoe liep een togt naar Algiers af? — Wat deed MARTEN VAN ROSSEM? — Hoe eindigden Gelder en Zutphen? — Wat ondernam Keizer KAREL in Duitschland? — Welken uitslag had een nieuwe oorlog met Frankrijk? — Wat gebeurde te Brussel? — Wat is de toepassing? — Hoedanig was de staat der Nederlanden? — Wie waren beroemd?

VIJF EN TWINTIGSTE LES.

FILIPS III, als Graaf van Holland, FILIPS II, als Koning van Spanje, voerde oorlog met Koning HENRIK II van Frankrijk. De Franschen kregen, bij St. Quentin en Grevelingen, de nederlaag (1557, 1558). Zwaarder was de worsteling met den landzaat. Koning FILIPS beoogde een volstrekt, willekeurig gezag, achtte zich noch aan wetten, noch aan voorregten, hoezeer bezworen, gebonden, hield het Spaansche krijgsvolk in het land, schonk den gehaten GRANVELLE het onbepaaldst vertrouwen, en handhaafde de plakkaaten tegen de Onroomschen ten strengste. De geoederen werden verbitterd. Eene tegenpartij ontstond, waarvan de hoofden waren WILLEM, Prins van Oranje, Stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht,

LAMORAAL, Graaf van Egmond, Stadhouder van Vlaanderen en Artois, en FILIPS, Graaf van Hoorne, Stadhouder van Doornik. Op hevig geklag, vertrok het Spaansche krijgsvolk; ook GRANVELLE werd verwijderd; maar de scherpe plakaten bleven. Thans sloten de Edelen een verbond, en, aangevoerd door HENRIK, Heer van Brederode, overhandigden zij der Landvoogdesse MARGAREET van Parma een smeekschrift (1566). Het antwoord voldeed der menigte niet; de openbare preek begon; de kerken werden geplunderd, beelden en kunststukken vernield. De Landvoogdes greep naar de wapenen, onderwierp Doornik en Valenchiën. De aanslagen van BREDERODE en THOLOUSE mislukten. Het bondgenootschap raakte uit een. De Edelen versterkten hunne sloten, of verlieten het land. En niet ontijdig: FERDINAND ALVAREZ DE TOLEDO, Hertog van Alva, was met een leger in aantogt (1567).

Beroemd waren VIGLIUS VAN ZUICHEM VAN AYTTA en HOPPERUS, regsgeleerden.

Met wien voerde Koning FILIPS oorlog? — Waar kregen de Fransen de nederlaag? — Met wien had Koning FILIPS zwaarder worsteling? — Welke grieven bestonden tegen hem? — Wat was daarvan het gevolg? — Wie waren de hoofden der tegenpartij? — In hoe verre werd het geklag verhoord? — Wat deden de Edelen? — Voldeed het antwoord? — Wat gebeurde? — Waartoe besloot de Landvoogdes? — Welke aanslagen mislukten? — Wat werd van het bondgenootschap? — Welke partij kozen de Edelen? — Wie was met een leger in aantogt? — Wie waren beroemd?

ZES EN TWINTIGSTE LES.

De komst van den Hertog van Alva, groot als krijgsman, trotsch en wreed als mensch, was voor den lande allernoodlottigst. Al aanstonds deed hij, onder anderen, de Graven van Egmond en Hoorne vatten, en vestigde hij een' raad van beroerte, waarvoor elk, die zich in de jongste onlusten gemengd had, werd gedaagd, met verlies van goed voor hem, die niet, veelal ook van lijf voor hem, die verscheen (1567). Daarenboven zagen zich alle Nederlanders, eenigen uitgezonderd, aan Majesteitschennis, dus doodschuldig, verklaard (1568). Thans viel de landzaat tot vertwijfeling, besloten, om geweld met geweld te keeren. Prins WILLEM, naar Duitschland geweken, verzamelde een leger. Een dubbele aanslag mislukte. Maar WILLEMS broeder, LODEWIJK, in Groningerland gevallen, sloeg de Spanjaards, bij Heiligerlee (1568). Daarentegen werden de goederen van den gebannen Prins WILLEM verbeurd verklaard, de Graven van Egmond en Hoorne, te Brussel, onthoofd, en LODEWIJKS benden, door ALVA zelven, bij Jemmingen, geslagen (1568). Prins WILLEM trok over de Maas, doch moest zijn leger, wegens gebrek, afdanken. De Hertog van Alva, de handen ruim hebbende, ging voort met den landzaat te vervolgen. Nog ontwierp hij drukkende belastingen, een' honderdsten penning, van alle goederen voor eens, een' twintigsten, van alle onroerende, en een' tienden, van alle roerende, zoo dikwijls die verkocht werden: dit voerde het mis-

noegen ten top. Hierbij voegde zich nog een geweldige watervloed, waarin duizende menschen omkwamen (1570).

Hoedanig een was de Hertog van Alva? — Wat was zijn eerste werk? — Welken raad stelde hij in? — Welk vonnis trof de Nederlanders? — Wat was daarvan het gevolg? — Hoe liep een dubbele aanslag af? — Hoe slaagde Graaf LODEWIJK? — Hoe werd dit op Prins WILLEM gewroken? — Welk lot hadden de Graven van Egmond en Hoorne? — Wat gebeurde bij Jemmingen? — Wat deed Prins WILLEM? — Waarmede hield zich ALVA bezig? — Welke belastingen ontwierp hij? — Wat kwam bij dit alles?

ZEVEN EN TWINTIGSTE LES.

Terwijl de Hertog van Alva den landzaat kwelde, tergde en dreigde, zat deze niet stil. HERMAN DE RUITER verraste het slot Loevestein, en verdedigde zich tot het uiterste (1570). De Watergeuzen, door Prins WILLEM gevolmagtigd tot den vrijbuit, veroverden Brielle (1572). Daarop kozen een aantal steden in Zeeland, Holland, Gelderland, Overijssel, het Sticht en Friesland 's Prinsen zijde; ofschoon het daarbij wel eens woest en wreed toeging. Middelerwijl was Bergen in Henegouwen door Graaf LODEWIJK verrast (1572). Een tweede veldtocht van Prins WILLEM liep andermaal ongunstig af. Hij nam Roermonde, trok, onder anderen, Mechelen en Leuven op zijne zijde, doch beproefde te vergeefs het ontzet van Bergen; door de afdanking zijns legers gevolgd. De in Brabant veroverde steden, ook de meeste Geldersche, Overijsselsche, Stichtsche en Friésche, voegden zich weder on-

der Spanje. In Zeeland werd Goes door MONDRAGON ontzet. ALVA's zoon, Don FREDRIK, rigtte te Zutphen, voorts te Naarden, een afgrijpselijk bloedbad aan (1572). Hij bragt het beleg voor Haarlem. Het verdedigde zich moedig, waarbij zelfs vrouwen, aangevoerd door KENAU HASSELAAR, zich onderscheidden. — Ook het teedere geslacht heeft belang bij het vaderland. — Met dit al bezweek de stad (1575). Het beleg van Alkmaar moest worden opgebroken. Op de Zuiderzee werd de Spaansche vloot verslagen, BOSSU zelf gevangen. ALVA, met schuld, schande en vloek beladen, verliet het land (1575).

Welke daad bedreef HERMAN DE RUITER? — Welke stad veroverden de Watergeuzen? — Wat was daarvan het gevolg? — Hoe ging het daarbij wel eens toe? — Welke stad werd door Graaf LODEWIJK verrast? — Hoe liep een tweede veldtocht van Prins WILLEM af? — Wat beproefde hij te vergeefs? — Door wien werd Goes ontzet? — Hoe gedroeg zich Don FREDRIK te Zutphen en Naarden? — Hoe hield zich Haarlem? — Wie hebben zich onderscheiden? — Wat is de toepassing? — Hoe liep het beleg van Alkmaar af? — Wat gebeurde op de Zuiderzee? — Welk besluit nam ALVA?

A C H T E N T W I N T I G S T E L E S.

ALVA's opvolger, Don LOUIS DE REQUESENS, poogde het belegerde Middelburg te ontzetten: zijne vloot kreeg, bij Roemerswaal, de nederlaag, en de stad ging over (1574). Daarentegen verloor Graaf LODEWIJK, op de Mokerheide, den slag met het leven (1574). Het beleg van Leiden, vroeger begonnen, werd door VALDEZ hervat. De burgerrij, bemoeidigd

door den Burgemeester PIETER ADRIAANSZ. VAN DER WERFF, die zijn eigen lijf tot spijsz aanbood, verduurde den felsten honger. Eindelijk stroomden de wateren der verlossing; de vijand vlugt, en Leiden is ontzet (1574). — Als de nood het hoogst is, is vaak de redding nabij. — Leiden verkreeg eene Hoogeschool (1575). De Staten droegen Prins WILLEM de opperste magt, gedurende den oorlog, op. Desniettemin martelde zijn Stedehouder SONOI onschuldige huislieden in Noordholland; gelijk ook de Spanjaard HIERGES te Oudewater moordde en brandde (1575). Na mislukten vredehandel, deed Don LOUIS een' aanslag van Tholen, over Filips- en Duiveland, op Schouwen. Brouwershaven, Bommenede werden genomen, Zierikzee belegerd (1575). Hoog klom de nood; geene hulp was van elders te wachten; doch Don LOUIS stierf, en het gezag kwam aan den Raad van State. Zierikzee bezeek, en nu sloegen de Spanjaards aan het muiten, plunderende, tot rondom Aalst. Vijanden des lands verklaard, overvallen zij Maastricht, en bedrijven te Antwerpen gruwelen. Vandaar de Gentsche *Bevreddiging*, waarbij men zich verbond, om den Spanjaard het land uit te jagen, en de scherpe plakaten geschorst te laten (1576).

Hoe liep de eerste onderneming van Don LOUIS DE REQUESENS af? — Welk verlies leed men op de Mokerheide? — Wat gebeurde met Leiden? — Wie bemoeidigde de burgerij? — Hoe kwam er redding? — Wat is de toepassing? — Wat verkreeg Leiden? — Wien werd de opperste magt opgedragen? — Hoe gedroeg zich SONOI in Noordholland? — Hoe HIERGES te Oudewater? — Welken aanslag deed Don LOUIS? — Hoe werd men uit den nood gered? — Waar woedden de Spanjaards? — Wat was daarvan het gevolg? — Waartoe verbond men zich?

NEGEN EN TWINTIGSTE LES.

Don JAN van Oostenrijk, door den Koning tot Landvoogd benoemd, nam de Gentsche *Bevrediging* aan, en zond de Spanjaards weg; doch het kasteel te Namen en andere sterkten verrassende, wekte hij wantrouwen (1577). Prins WILLEM werd Ruwaard van Braband, Don JAN vijand des lands en van de Landvoogdij vervallen verklaard, MATTHIAS, Aartsheer-tog van Oostenrijk, als Landvoogd, Prins WILLEM tot zijn' Stedehouder aangesteld. Ter goeder ure voor Don JAN, kwam ALEXANDER FARNEZE, Prins van Parma, met versche Spanjaards. De Staatschen werden, bij Gemblours, geslagen; waarop vele Brabandsche, Henegouwsche en Limburgsche steden afvielen (1578). Daarentegen hadden verscheidene Noordnederlandsche steden, ook Haarlem, Utrecht, Goes, 's Hertogenbosch, Breda, Amsterdam, de zijde van Spanje verlaten. Inmiddels bedierf de landzaat, wien het niet aan Duitsche en Fransche hulp ontbrak, zijne zaak door tweedragt en onverdraagzaamheid. Te Amsterdam, Haarlem, Goes, Gent, Brugge en elders kwam het tot dadelijkheden. De Walsche gewesten schikten zich tot tegenweer; de partij der *Misnoegden* ontstond. Men sloot te Atrecht een verbond; waarop de meeste Noordnederlanden te Utrecht eene Unie of verbond van vereeniging tot stand bragten, den grondslag van den Staat der Vereenigde Nederlanden (1579).

Beroemd waren ELBERT LEONINUS, regtsgeleerde, HADRIANUS JUNIUS en COORNHERT, letterkundigen.

Hoe gedroeg zich Don JAN? — Hoe wekte hij wantrouwen? — Welk was zijn lot? — Wie werd Landvoogd? — Wat werd van Prins WILLEM? — Wie kwam in de Nederlanden? — Wat gebeurde bij Gemblours? — Wat was daarvan het gevolg? — Welke steden hadden de zijde van Spanje verlaten? — Waardoor bedierf de landzaat zijne zaak? — Waar kwam het tot dadelijkheden? — Welke partij ontstond? — Wat werd te Atrecht bewerkt? — Wat kwam te Utrecht tot stand? — Wie waren beroemd?

DER TIGSTE LES.

Ten gevolge van het Atrechtsche verbond, verdroegen zich de Walsche gewesten met den Prins van Parma, sedert den dood van Don JAN, Landvoogd der Nederlanden, en gingen, met hun geheel leger, tot 's Konings zijde over (1579). PARMA belegerde Maastricht: het werd veroverd, geplunderd, uitgemeord (1579). Mechelen en 's Hertogenbosch kozen de partij van Spanje; andere steden stonden te volgen. Een vredehandel, te Keulen begonnen, liep te niet (1580). De Staatschen verrasten Kortrijk, Ninove, Mechelen, alwaar men deerlijk huis hield, ook Diest, Sichem en Aarschot; doch, door verraad van den Graaf van Rennenberg, Stadhouder van Friesland, Overijssel, Groningen en Drenthe, kwamen Groningen, Delfzijl, Koeverden en Oldenzaal, aan PARMA, wien ook Breda in handen viel (1580, 1581). Inmiddels was, namens Koning FILIPS, een scherpe ban tegen Prins WILLEM uitgevaardigd, die niet in gebreke bleef, daartegen een nadrukkelijk verloop in het licht te geven. De Staten,

geen ander redmiddel overig ziende, deden een' beslissenden stap: zij zwoeren Koning **FILIPS**, hunnen Hertog, Graaf en Heer, plegtig af, hem, van regtswege, vervallen verklarende van alle aanspraak op de regering der Nederlanden, en erkenden, op zeer bepaalde voorwaarden, den Hertog van Anjou, broeder des Franschen Konings, als Vorst en Heer der Nederlanden (1581). — Een bewind, op willekeur gegrond, houdt geen stand.

Wat was het gevolg van het Atrechtische verbond? — Welke stad werd door den Prins van Parma veroverd? — Welke steden kozen Spanjes zijde? — Hoe liep de vredehandel te Keulen af? — Welke steden werden door de Staatschen verrast? — Wie pleegde verraad? — Welke steden gingen verloren? — Welken maatregel nam Koning **FILIPS**? — Wat deed Prins **WILLEM**? — Wat deden de Staten? — Wien erkenden zij voor Heer der Nederlanden? — Wat is de toepassing?

EEN EN DERTIGSTE LES.

De Hertog van Anjou, met eene aanzienlijke magt afgekomen, ontzette Kamerijk; doch Doornik, Oudenaarden, Lier en Steenwijk vielen aan **PARMA**; waartegen de Staatschen eenige sterkten veroverden (1581, 1585). Tot hiertoe had de Hertog van Anjou zijn doel gebrekkig bereikt. Met weêrzin had hij het bewind van Holland, Zeeland en Utrecht aan Prins **WILLEM** gelaten, en zag hij zijn gezag besnoeid. Om meer hulp van zijn' broeder den Koning van Frankrijk te bekomen, had hij meer magt noodig, en daartoe waagde hij een' aanslag op verscheidene Brabandsche en Vlaamsche steden. De aanslag ge-

lukte te Duinkerken, Dixmuiden en Dendermonde, doch mislukte te Ostende, Nieuwpoort en Brugge, vooral te Antwerpen, waar de Hertog geweldig het hoofd stiet (1585). Van zijnen kant zat **PARMA** niet stil, daar hem een groot aantal Brabandsche, vooral Vlaamsche, steden in handen vielen. Zutphen werd overrompeld. Ook Brugge en Ieperen verdroegen zich met Spanje. In plaatse van te hulp te komen, trok de Hertog van Anjou naar Frankrijk, alwaar hij weldra overleed (1584). In dien hagchelijken toestand, besloten de Staten van Holland, Prins **WILLEM**, die reeds het hooge bewind voerde, ook den titel van Graaf toe te voegen. Ofschoon Zeeland, Amsterdam en Gouda aarzelden, zou toch de huldiging hebben plaats gehad, zonder 's Prinsen dood: hij werd te Delft, door den Bourgondiër **BALTHAZAR GERARDS**, verraderlijk vermoord (1584). — De dood verijdt alle plannen.

Welk was het eerste werk van den Hertog van Anjou? — Welke steden vielen aan den Prins van Parma? — Wat veroverden de Staatschen? — Had de Hertog van Anjou zijn doel bereikt? — Wat hinderde hem? — Waar was het hem om te doen? — Waartoe besloot hij? — Waar gelukte de aanslag? — Waar mislukte die? — Welke veroveringen werden door **PARMA** gemaakt? — Hoe gedroeg zich de Hertog van Anjou? — Waartoe besloten de Staten van Holland? — Waar aarzelde men? — Waardoor liep het werk te niet? — Welken dood stierf Prins **WILLEM**? — Wat is de toepassing?

TWEE EN DERTIGSTE LES.

De dood van Prins **WILLEM** was de gevoeligste slag voor den Staat der Vereenigde Nederlanden.

PARMA trok er partij van: althans Dendermonde, Vilvoorden, Gent, Brussel, Nijmegen, Doesburg, Mechelen, ook Antwerpen gingen over (1585). Intusschen gaven de Staten den moed niet op. Onmiddellijk na 's Prinsen dood was een Raad van State ingesteld, met Graaf **MAURITS**, **WILLEMS** tweeden zoon, aan het hoofd, weldra Stadhouder, Kapitein-generaal, Admiraal van Holland en Zeeland. Eigen krachten wantrouwende, had men zich tot Frankrijk gewend, doch Koning **HENRIK III** de opperheerschappij van de hand gewezen. Ook Koningin **ELISABETH** van Engeland hield zich daarvan afkeerig. Met dit al zond zij **ROBERT DUDLEY**, Graaf van Leicester, met hulpbenden, waarvoor Vlissingen, Rammekens en Brielle verpand werden (1585).

Ook **LEICESTER** beantwoordde niet aan de verwachting. Ofschoon, als Opperlandvoogd der Vereenigde Nederlanden, een groot gezag voerende, begeerde hij toch meer, misgunde Prins **MAURITS** zijne waardigheden, en lag gedurig met de Staten overhoop. Ook verachtten de zaken aanmerkelijk. Axel en Doesburg werden gewonnen; doch Grave, Venlo, Nuis, Deventer en Sluis verloren (1586, 1587). Hij smeedde een' aanslag op Amsterdam, Enkhuizen, Leiden, Gouda en Dordrecht. Zijn doel niet kunnende bereiken, legde hij zijn gehaat bewind neder, en vertrok (1587).

Te Franeker werd eene Hoogeschool gesticht (1585). Beroemd waren **JANUS DOUZA**, **VISSCHER**, **SPIEGEL**, letterkundigen, en **SIMON STEVIN**, wis- en werktuigkundige.

Welke partij trok PARMA van Prins WILLEMS dood? — Wat deden de Staten? — Tot welke waardigheden steeg Graaf MAURITS? — Wien bood men de opperheerschappij aan? — Met welk gevolg? — Wat deed Koningin ELISABETH? — Welke plaatsen werden aan haar verpand? — Beantwoordde LEICESTER aan de verwachting? — Wat maakte hem ontevreden? — Welke plaatsen werden gewonnen? — Welke verloren? — Tegen welke steden smeedde hij een' aanslag? — Waartoe besloot hij? — Waar werd eene Hoogeschool gesticht? — Wie waren beroemd?

DRIE EN DERTIGSTE LES.

Terwijl Prins MAURITS werk vond in het stillen der muitende bezettingen, had Koning FILIPS iets groots op het oog. Gebelgd over de door Koningin ELISABETH verstrekte hulp, rustte hij tegen haar eene vloot uit, de *Onverwinnelijke* genaamd, van honderd en veertig groote schepen; waarbij zich PARMA's, magt moest voegen, door de Engelsche en Staatsche vloten te Duinkerken opgehouden. De vloot werd door de Engelschen, nog meer door stormen, gehavend, en meestal vernield (1588). Daarentegen gingen Geertruidenberg, Bon, Wagtendonk en Rijnberk over (1588—1590). Prins MAURITS, Stadhouders van Holland, Zeeland, Utrecht, Overijssel en Gelderland, liet HERAUGIERE het kasteel van Breda verrassen, door middel van een turfschip, waarin krijgsvolk verborgen was, en voltooide zelf de overgave der stad (1590). Zevenbergen ging verloren; doch sommige sterkten, ook Steenberg, Zutphen, Deventer, Delfzijl, Hulst, Nijmegen, Steenwijk, Koeverden, Geertruidenberg en

Groningen werden heroverd (1591—1594). Na PARMA's dood volgden verschillende Landvoogden elkander op, tot dat de Aartshertog ALBERT van Oostenrijk afkwam, die Calais en Hulst veroverde (1596). De Engelsch-Staatsche vloot sloeg de Spaansche, plunderde en verbrandde Cadix. Prins MAURITS won den slag, bij Turnhout, en nam Rijnberk, Meurs, Grol, Breevoort, Enschede, Ootmarsum, Oldenzaal en Lingen (1597). Koning FILIPS stond de Nederlanden aan zijne dochter ISABELLA af, die met den Aartshertog ALBERT huwde (1598).

KORNELIS KORNELISZ. van Uitgeest vond de houtzaagmolens uit (1594). JAKOB VAN HEEMSKERK overwinterde op Nova Zembla (1597). OLIVIER VAN NOORT zeilde den aardbol om (1598).

Wat gaf Prins MAURITS werk? — Wat ondernam Koning FILIPS tegen Koningin ELISABETH? — Welke was de uitslag? — Welke steden gingen over? — Van welke gewesten was Prins MAURITS Stadhouder? — Hoe werd Breda verrast? — Welke steden werden heroverd? — Wie werd eindelijk Landvoogd? — Welke was ALBERTS eerste verovering? — Wat verrigtte de Engelsch-Staatsche vloot? — Welken slag won Prins MAURITS? — Welke steden werden genomen? — Aan wie stond Koning FILIPS de Nederlanden af? — Welke uitvinding had plaats? — Wat weet gij van JAKOB VAN HEEMSKERK? — Wat van OLIVIER VAN NOORT?

VIER EN DERTIGSTE LES.

De aanvang van het bewind der Aartshertogen ALBERT en ISABELLA kenmerkte zich door de aanwinst van Orsoi, Rijnberk, Wezel, Rees, Emmerik en Deu-

tichem (1598). Prins MAURITS verzekerde zich van Zevenaar, Heussen en Lobith, hernam Deutichem en Wagtendonk. (1599, 1600), veroverde de schansen Crevecœur en St. Andries, viel in Vlaanderen, en wreekte de nederlaag van Graaf ERNST van Nassau, door eene volkomene zege, bij Nieuwpoort, op het leger des Aartshertogs behaald (1600). Rijnberk, Meurs, Grave, IJzendijke, Aardenburg en Sluis werden hernomen (1601—1604); terwijl de Staatsche oorlogschepen de galeijen van SPINOLA overzeilden, of bestookten (1602, 1603). Daarentegen bezweek, na een driejarig beleg, Ostende (1604); gevolgd door het verlies van Oldenzaal, Lingen, Wagtendonk, Lochem, Grol en Rijnberk (1604—1606). De meeste roem werd op zee bevochten. REINIER KLAASSEN streed twee dagen met één schip tegen acht zware Spaansche galeijen; het niet langer kunnende houden, wierp hij de lont in het kruid, en vloog met de zijnen in de lucht (1606). Vóór Gibraltar werd de Spaansche vloot door JAKOB VAN HEEMSKERK, vóór Malakka, door MAATELIEF geslagen (1607). Na langdurige onderhandelingen, kwam het, door Fransche en Engelsche bemiddeling, te Antwerpen, tot een twaalfjarig Bestand tusschen de Aartshertogen met Spanje en de Staten der als vrij erkende Nederlanden (1609).

Beroemd waren GERARD VOSSIUS, DANIEL HEINSIUS, letterkundigen, ZACHARIAS JANSSEN, KORNELIS DREBEL, en DE METIUSSEN, werktuigkundigen.

Welke was de eerste aanwinst van de Aartshertogen ALBERT en ISABELLA? — Welke veroveringen maakte Prins MAURITS? — Waar

behaalde hij eene volkomene zege? — Welke plaatsen werden heroverd? — Wat gebeurde op zee? — Welke stad bezweek? — Welke andere steden gingen verloren? — Waar werd de meeste roem bevochten? — Welk was het stoutste bedrijf van REINIER KLAASSEN? — Door wie werd voorts de Spaansche vloot geslagen? — Wat kwam eindelijk tot stand? — Wie waren beroemd?

VIJF EN DERTIGSTE LES.

Tijdens het Bestand, terwijl Prins MAURITS in den Kleefschen en Gulikschen twist hulpbenden aanvoerde, stegen de Vereenigde Nederlanden in aanzien en bloei. Zij sloten verbonden, zonden gezanten, en ontvingen ze uit verre oorden. De Beemster en Purmer werden bedijkt (1612—1620), steden vergroot, eene Hoogeschool te Groningen gesticht (1614). Talrijke vloten doorkruisten de zeeën, ontdekten nieuwe landen, en kwamen rijk geladen terug. De handel nam steeds toe, en wierp schatten af. Op Java bemagtigde JAN PIETERZ. KOEN Jakatra, tot Batavia herbouwd (1619).

Jammer voorwaar, dat tusschen Prins MAURITS en Hollands Advokaat JOAN VAN OLDENBARNEVELD verwijdering bestond, door de kerkgeschillen der Remonstranten en Contraremonstranten gevoed. De Staten van Holland met OLDENBARNEVELD begunstigten de eene, de algemeene Staten met Prins MAURITS de andere partij. OLDENBARNEVELD meende de rust door afzonderlijke krijgsbenden, *Waardgelders*, te moeten bewaren; Prins MAURITS dankte ze af, en veranderde de regering der steden. OLDENBARNEVELD viel, wor-

dende hij in 's Hage onthoofd (1619). — Ook de hoogst geplaatste is niet veilig. Wie staat, zie toe, dat hij niet valle! — Twee mannen van dezelfde partij, **HUIG DE GROOT** en **ROMBOUT HOGERBEETS**, werden tot levenslange gevangenis op Loevestein verwezen, anderen gekerkerd, of gebannen. **DE GROOT**, door het beleid zijner vrouw **MARIA VAN REIGERSBERGEN**, in eene boekenkist uitgedragen, vlugtte naar Frankrijk (1621).

Beroemd waren **HUIG DE GROOT**, regts- en Godgeleerde, **HOOF**, letterkundige, **CATS**, **VONDEL**, dichters, en **DE KEIZER**, beeldhouwkundige.

Hoedanig was de staat der Vereenigde Nederlanden tijdens het Bestand? — Waaruit bleek hun aanzien? — Welke meren werden bedijkt? — Welke stad bekam eene Hoogeschool? — Wien is men Batavia verschuldigd? — Tusschen wie had verwijdering plaats? — Waardoor werd zij gevoed? — Voor welke partij ijverde **OLDENBARNEVELD**? — Voor welke partij **Prins MAURITS**? — Wat deed **OLDENBARNEVELD**? — Wat **Prins MAURITS**? — Welk was het lot van **OLDENBARNEVELD**? — Wat is de toepassing? — Wie werden naar Loevestein verwezen? — Hoe herkreeg **DE GROOT** zijne vrijheid? — Wie waren beroemd?

ZES EN DERTIGSTE LES.

Met het einde des Bestands ontbrandde de oorlog op nieuw. De Spanjaards namen Steenberg, en stroopten in Gelder- en Groningerland (1622, 1624). **Prins MAURITS**, Stadhouders ook van Groningen en Drenthe, bood zwakken tegenstand. Ofschoon den aanslag van **OLDENBARNEVELD**'s zonen ontkomen, over-

leed hij toch weldra (1625). Hij werd door zijn broeder FREDRIK HENRIK, als Stadhouder van Holland, Zeeland, Utrecht, Gelderland en Overijssel, Kapitein-generaal, Admiraal, opgevolgd. Prins FREDRIK HENRIK week voor niemand in moed, of beleid. Kon hij de overgave van Breda en Amersfoort niet keeren; hij vergoedde het, door de verovering van Goch, Oldenzaal, Grol, Eindhoven, Wezel, 's Hertogenbosch, Venlo, Stralen, Roermonde, Sittart, Maastricht, Limburg, Orsoi en Rijnberk (1626—1633). Middelerwijl waren in Westindië groote voordeelen behaald, St. Salvador in Brazil door JAKOB WILLEKENS en PIET HEIN bemagtigd (1624), en, bij gemelde stad, de Spaansch-Portugesche vloot door PIET HEIN, geslagen (1627); ook door hem, in de baai van Matanza, de Spaansche zilvervloot genomen, ter waarde van ruim twaalf millioenen gulden (1628). Nog werd in Brazil, door LONCK, onder anderen, Olinda veroverd (1630); gelijk ook op het Slaak, bij Tholen, de Spaansche vloot de nederlaag kreeg (1631). Kort daarna overleed de Aartshertogin ISABELLA (1633), en kwamen de Zuidnederlanden weder aan Spanje.

Het vijfde werelddeel Nieuwholland werd door de Nederlanders ontdekt (1620—1628), het Diemermeer bedijkt (1630).

Waardoor werd het Bestand vervangen? — Waar stroopten de Spaanschen? — Van welke gewesten werd Prins MAURITS Stadhouder? — Had hij er lang genot van? — Wie volgde hem op? — Welke steden gingen verloren? — Welke werden heroverd? — Welke voordeelen werden in West-indië behaald? — Welke rijke buit viel PIET HEIN in handen? — Welke stad werd door LONCK veroverd? — Welke ramp trof de Spaansche vloot op het Slaak? —

Wat was het lot van de Zuidnederlanden na den dood der Aarts-herzogin ISABELLA? — Wat ontdekten de Nederlanders? — Welk meer werd bedijkt?

Z E V E N E N D E R T I G S T E L E S .

Frankrijk, met Spanje in oorlog, verbond zich met de Vereenigde Nederlanden. Prins FREDRIK HENRIK had het opperbevel over de legers. Diest en Aarschot werden genomen, Tienen geplunderd en verbrand (1655). De Kardinaal-Infant FERDINAND, thans landvoogd, heroverde Diest, verraste Schenkenschans, nam Goch, Gennep, Limburg, Venlo en Roermonde, doch verloor Schenkenschans, nevens Kleef en Breda (1655—1657). Bij Kallo werd den Staatschen een gevoelige slag toegebracht (1658). Middelerwijl waren de Duinkerker kapers, bij Dieppe, geslagen (1656), en, nevens Curaçao, Brazil grootendeels veroverd (1656). MARTEN HARPERTSZ. TROMP bevocht, bij Duins, eene volkomene zege op de Spaansche vloot (1659). De Franschen, eerst, bij Diedenhoven, geslagen, maakten in Artois veroveringen, wonnen den slag, bij Rocroi (1643), drongen in Vlaanderen door; terwijl Prins FREDRIK HENRIK, nu ook Stadhouder van Groningen en Drenthe, Sas van Gent en Hulst bemagtigde (1644—1645). De Nederlanders, den oorlog moede, vooral sedert den dood van Prins FREDRIK HENRIK (1647), sloten, ondanks Frankrijk, te Munster, met Spanje den vrede, welke hunne onafhankelijkheid waarborgde (1648).

Te Utrecht en Harderwijk werden Hoogescholen gesticht (1656, 1647).

Berucht was de dwaze windhandel in bloembollen, waarbij schatten te loor gingen (1657).

Beroemd waren J. F. GRONOVIVS, letterkundige, GIJSBERT JAPIX, dichter, REMBRAND VAN RIJN, VAN DER HELST, POTTER, DOUW, VAN MIERIS; VAN DER VELDE, schilders, en VAN KAMPEN, bouwkundige.

Welke Mogendheid verbond zich met de Vereenigde Nederlanden? — Wie had het opperbevel over de legers? — Welke waren de eerste ondernemingen? — Welke plaatsen werden door FERDINAND veroverd? — Welke verloor hij? — Wat gebeurde bij Kallo? — Wie waren bij Dieppe geslagen? — Wat was elders veroverd? — Waar bevocht TROMP de zege? — Welke voordeelen behaalden de Fransen? — Welke plaatsen vielen aan Prins FREDRIK HENRIK? — Waartoe besloten de Nederlanders? — Waar en wanneer werd de vrede geteekend? — Waar werden Hoogeschoolen gesticht? — Welke windhandel was berucht? — Wie waren beroemd?

ACHT EN DERTIGSTE LES.

De Vereenigde Nederlanden, pas van buiten in rust, werden van binnen weder beroerd. De Staten van Holland wilden meer krijgsvolk afdanken en bezuinigen, dan de algemeene Staten en Prins WILLEM II, Stadhouder, goedgevonden. De Prins bezigde geweld, liet zes Staatsleden in hechtenis nemen, en waagde een' aanslag op Amsterdam. Deze mislukte; doch de Prins kreeg zijn' zin, ofschoon hij weldra overleed (1650).

Engeland, thans eene Republiek, onder gezag van CROMWELL, de Vereenigde Nederlanden tot eene ineen-smelting, althans omhelzing van zijne partij, te vergeefs aangezocht hebbende, belemmerde den handel.

Vandaar oorlog. Weldra raakte de vloot van TROMP, bij Douvres, met de Engelsche slaags, ook die van MICHIËL ADRIAANZ. DE RUITER voor Plymouth. Dapper kweten zich voorts WITTE CORNELISZ. DE WITH en DE RUITER, en, bij herhaling, DE RUITER en TROMP (1652). Nog werd den Engelschen door TROMP en DE RUITER, bij Portland, een driedaagsche zeeslag geleverd, en door JAN VAN GALEN, voor Livorno, de nederlaag toegebracht. Op nieuw door TROMP, voor Nieuwpoort, Duinkerken, Katwijk en de Maas gehavend (1653), verlangden zij naar den vrede, welke dra volgde (1654).

Daarop werd men in een' Noordschen oorlog gewikkeld. De Heer VAN WASSENAAR-OBDAAM sloeg de Zweedsche vloot; die van de RUITER hielp Nijborg bemagtigen (1658—1659).

Een oorlog, met Portugal, in Brazil begonnen, en in Oostindië voortgezet, eindigde met den afstand van Brazil aan Portugal, voor acht millioenen gulden (1654—1662).

Te Delft kostte het springen van den kruidentoren aan een groot getal menschen het leven (1654).

Hadden de Vereenigde Nederlanden lang rust? — Waaruit ontstond verdeeldheid? — Wat deed Prins WILLEM II? — Gelukte de aanslag op Amsterdam? — Wat beoogde Engeland met de Vereenigde Nederlanden? — Wat was het gevolg? — Wie raakten met de Engelschen slaags? — Door wie werd hun een driedaagsche zeeslag geleverd? — Wie gaf hun voor Livorno de nederlaag? — Wie sloeg hen andermaal? — Wanneer werd de vrede gesloten? — Wie sloeg voorts de Zweedsche vloot? — Wie hielp Nijborg bemagtigen? — Wat viel met Portugal voor? — Welke ramp trof Delft.

NEGEN EN DERTIGSTE LES.

Weldra ontstond een tweede Engelsche oorlog, door Englands herstelden Koning KAREL II berokkend. De Engelschen ontroofden den Nederlanders verscheidene sterkten in Afrika en Amerika, nevens een aantal schepen. DE RUITER hernam de meeste sterkten, en deed der Engelsche scheepvaart groote afbreuk (1664—1665). De vloot van WASSENAAR kreeg, bij Lestoffe, de nederlaag (1665), door DE RUITER, in een' vierdaagschen zeesrijd, gewroken. Min gelukkig eindigde een tweede strijd; maar de aftogt was meesterlijk (1666). De Engelschen verbrandden onze koopvaarders en Terschelling; DE RUITER zeilde den Teems op, tot Chatham, en verbrandde de Engelsche oorlogschepen. Te Breda werd de vrede geteekend. (1667).

Een inval van den Bisschop van Munster was gestuit (1666), toen een nieuw gevaar dreigde. Bij den dood van FILIPS IV, Koning van Spanje, maakte Frankrijks Koning LODEWIJK XIV, met FILIPS dochter gehuwd, ondanks haren afstand, aanspraak op de Spaansche Nederlanden, waarvan hij een deel bezette (1667). In de Vereenigde Nederlanden wilde men, veiligheids halve, Prins WILLEM III tot de ambten zijns vaders verheffen. De Raadpensionaris DE WITT kwam het voor, door het *Eeuwig Edict*, waarbij het Kapitein-generaalschap van het Stadhouderschap gescheiden, en dit in Holland vernietigd werd (1667). Nog bewerkte hij een verbond tusschen Engeland, Zweden en de Vereenigde Nederlanden. Koning LODEWIJK sloot te Aken den vrede (1668).

Beroemd was CHRISTIAAN HUIGENS, wis-, natuur- en sterrekundige.

Welke nieuwe oorlog ontstond? — Wat deden de Engelschen? — Wat deed DE RUITER? — Welk lot trof de vloot van WASSENAAR? — Hoe werd dit door DE RUITER gewroken? — Hoe liep een tweede scheepsstrijd af? — Welke schade berokkendden de Engelschen? — Hoe werd hun dit betaald gezet? — Waar en wanneer werd de vrede gesloten? — Had de inval van den Bisschop van Munster gevolg? — Welke aanspraak maakte Koning LODEWIJK XIV? — Wat wilde men in de Vereenigde Nederlanden? — Hoe werd dit verij-deld? — Welk verbond kwam tot stand? — Waar en wanneer werd de vrede gesloten? — Wie was beroemd?

VEERTIGSTE LES.

Koning LODEWIJK, misnoegd op de Vereenigde Nederlanden, verbrak het drievoudig verbond, en won Engeland, Zweden, Keulen en Munster. De Engelschen, onze koopvaarders aanvallende, werden afgeslagen. DE RUITER raakte, bij Soulsbay, met de Fransch-Engelsche vloot slaags (1672). Terwijl de Keulschen en Munsterschen Overijssel bemagtigden, veroverden de Franschen, aangevoerd door LODEWIJK, een aantal plaatsen langs den Rijn, voorts Gelderland, Utrecht en een deel van Holland. Aardenburg en Groningen boden weêrstand. Eene ongewone ebbe betlette de landing der Engelschen. Intusschen was het *Eeuwig Edict* afgeschaft, en Prins WILLEM III, reeds Kapitein-generaal, Admiraal, Stadhouder geworden. De broeders DE WITT werden afgemaakt, de lijken gruwelijk mishandeld (1672). — Dolle woede maakt menschen

tot tijgers. — Een inval der Franschen in Holland liep door den dooi te niet: zij verbrandden Zwammerdam en Bodegraven; Koeverden en Naarden werden herwonnen, de Fransch-Engelsche vloot door **DE RUITER**, bij Schooneveld en Kijkduin, geslagen (1673). Koning **LODEWIJK**, Maastricht genomen hebbende, kreeg Spanje, ook den Keizer, tot vijand. Engeland, Munster en Keulen vielen af, en België was het oorlogstooneel. Prins **WILLEM**, de verbondenen aanvoerende, kweet zich dapper, bij Senef: Grave en Huy gingen over (1674). **DE RUITER** teisterde de Fransche vloot, bij Sicilië; **TROMP** de Zweedsche (1676). Voorts maakten de Franschen veroveringen, en wonnen den slag, bij Kassel (1677). Nog vocht men, bij St. Denis, toen reeds de vrede te Nijmegen geteekend was (1678).

JAN VAN DER HEIJDEN vond de slangbrandspuut en stadsverlichting uit (1672).

Hield Koning **LODEWIJK** zich stil? — Hoe liep de aanval der Engelschen af? — Wat gebeurde bij Soulsbay? — Wat veroverden de Keulschen en Munsterschen? — Wat de Franschen? — Waar vond men weêrstand? — Wat belette de landing der Engelschen? — Wat was met Prins **WILLEM** gebeurd? — Welk lot hadden de **DE WITTEN**? — Wat is de toepassing? — Hoe liep de inval der Franschen in Holland te niet? — Welke wraak namen zij? — Wie sloeg de Fransch-Engelsche vloot? — Hoe kwam verademing? — Wat gebeurde bij Senef? — Wat viel op zee voor? — Wie wonnen den slag bij Kassel? — Waar en wanneer werd de vrede geteekend? — Wat vond **JAN VAN DER HEIJDEN** uit?

EEN EN VEERTIGSTE LES.

Ondanks den vrede, vielen de Franschen weder in de Spaansche Nederlanden. Het kwam tot een Bestand (1684); gevolgd door een verbond tusschen den Keizer, Spanje, Zweden, en andere Mogendheden (1686). De bewerker daarvan was Prins WILLEM III, die op Engeland vlamde, van zijn' schoonvader, Koning JAKOB II, vervreemd. Ook stak hij met een leger over, ontroonde Koning JAKOB, en werd Koning, met behoud van zijne posten in de Nederlanden (1689). Had Koning LODEWIJK den Keizer den oorlog verklaard, hij deed het ook aan de Vereenigde Nederlanden, Spanje en Engeland, die een verbond sloten. Reeds hadden de verbondenen veroveringen aan den Rijn gemaakt, en, bij Walcourt en Namen, voordeelen behaald (1689—1690), toen de Franschen, bij Fleurus, de zege bevochten; zoo als ook hunne vloot, bij Bevesier, de Engelsch-Staatsche sloeg (1690). Nog namen zij Bergen. Bij Leuze bleef het gevecht onbeslist (1691), en, bij la Hogue, kreeg hunne vloot de nederlaag (1692); doch zij veroverden Namen, en wonnen den slag, bij Steenkerken en Neerwinden, door de overgave van Charleroi bekroond. Ook een zeegevecht, bij St. Vincent, viel ten hunnen voordeele uit (1692—1693). Eene groote menigte koopvaarders werd genomen; waartegen de vereenigde vloeten de Fransche havens bestookten (1693—1694). Koning WILLEM hernam Namen (1695). De vrede kwam te Rijswijk tot stand (1697).

CZAR PETER I oefende zich te Zaandam en Amster-

dam in den scheepsbouw. MEEUWES MEINDERTZ. BAKKER vond de scheepskameelen uit (1691).

Beroemd waren JAKOB GRONOVIVS, GRAEVIUS, letterkundigen, en VAN DER HULST, beeldhouwkundige.

Welken inval deden weder de Franschen? — Welk verbond had plaats? — Wat ondernam Prins WILLEM III? — Wat was daarvan het gevolg? — Wat deed Koning LODEWIJK? — Waar behaalden de verbondenen voordeelen? — Hoe liep de slag bij Fleurus af? — Wat weêrvoer der Engelsch-Staatsche vloot? — Welke stad namen de Franschen? — Welk nadeel leden zij? — Hoe werd dat vergoed? — Bleven hunne kaperijen ongestraft? — Door wien werd Namen hernomen? — Waar en wanneer kwam de vrede tot stand? — Wat deed Czar PETER I in Holland? — Wie vond de scheepskameelen uit? — Wie waren beroemd?

TWEE EN VEERTIGSTE LES.

Kort duurde de vrede. Koning LODEWIJK XIV wist, na den dood van Koning KAREL II, zijn' kleinzoon FILIPS van Anjou op den Spaanschen troon te plaatsen, zoo als hij ook de vestingen der Spaansche Nederlanden deed bezetten (1700). De Keizer, Engeland, de Vereenigde Nederlanden, Pruissen, wapenden zich. De verbondenen, aangevoerd door MARLBOROUGH, maakten veroveringen langs den Rijn en de Maas. Eene Spaansche zilvervloot werd, bij Vigos, door de Engelsch-Staatsche of veroverd, of vernield (1702). De Franschen, bij Stolhoffen, verjaagd, zagen in Vlaanderen hunne liniën overweldigd. De Staatschen weken, bij Ekeren; doch Huy en Limburg bezweken (1703). De Engelsch-Staatsche vloot nam Gibraltar,

sloeg, voor Mallaga, de Fransche, en hielp Barcelona nemen; terwijl de verbondenen, bij Schellenberg en Höchstädt, de zege bevochten, door die van Ramillies en Turin gevolgd (1704—1706). De Brabandsche en Vlaamsche steden sloegen om, of werden gewonnen. De Franschen verrasten Gend en Brugge (1708); doch, bij Oudenaarden, geslagen, verloren zij het veroverde, ook Rijssel en Doornik (1708, 1709). Nog ruimden zij het veld, bij Malplaquet, en Bergen, Douai, met andere plaatsen, gingen over (1709, 1710). Het gelukte **LODEWIJK**, de Engelschen te winnen; gelijk ook **JOAN WILLEM FRISO**, Prins van Oranje, Erf-Stadhouder van Friesland, bij het Strijensas, verdronk (1711). Voorts leden de verbondenen, bij Denain, de nederlaag, en verloren Douai, Quesnoi en Bouchain (1712). De vrede van Utrecht verzekerde Spanje aan Koning **FILIPS V**, en de Spaansche Nederlanden aan Oostenrijk (1713).

Beroemd waren **VOET**, **NOODT**, regtsgeleerden, **BOERHAVE**, geneeskundige, en **POOT**, dichter.

Hoe werd de vrede gestoord? — Wie wapenden zich tegen Koning **LODEWIJK**? — Waar maakten de verbondenen veroveringen? — Welk lot had, bij Vigos, de Spaansche vloot? — Wat weêrvoer den Franschen? — Wat den Staatschen? — Wat verigtte de Engelsch-Staatsche vloot? — Waar bevochten de verbondenen de zege? — Welke partij kozen Brabant en Vlaanderen? — Welke steden werden door de Franschen verrast? — Welke verliezen leden zij? — Wat gelukte **LODEWIJK**? — Hoe werd hij van **JOAN WILLEM FRISO** bevrijd? — Wat gebeurde bij Denain? — Waar en wanneer werd de vrede gesloten? — Wie waren beroemd?

DRIE EN VEERTIGSTE LES.

Bij den Utrechtschen vrede, waren den Vereenigden Nederlanden grensvestingen in de Oostenrijksche Nederlanden, als voormuur tegen Frankrijk, toegezegd. Vandaar het *Barrière-Verdrag*, waarbij den Staten vergund werd, in Namen, Doornik, Meenen, Veurne, Warneton, IJperen, het Fort de Knokke en Dendermonde, bezetting te leggen (1715).

Een opstand tegen GEORGÉ I, Koning van Engeland, werd door Neêrlandsche hulp gedempt (1715).

Met den dood van Koning LODEWIJK XIV scheen de rust bevestigd. Er kwam een verbond tusschen Frankrijk, Engeland, de Vereenigde Nederlanden, den Keizer, Sicilië en Spanje, tot stand (1717—1719). Intusschen leed men hier te lande door overstroming en pest. Dit belette niet, dat men Koning GEORGE nieuwen onderstand bood (1719).

De jonge Erf-Stadhouder van Friesland, Prins WILLEM KAREL HENRIK FRISO werd tot Stadhouder van Groningen, voorts van Drenthe en Gelderland, verheven (1718—1722).

Om den vervallen handel zijner Nederlanden op te beuren, schonk Keizer KAREL VI octrooi aan de te Ostende opgerigte Oost- en Westindische Maatschappij (1725). De Staten der Vereenigde Nederlanden verzetten zich daartegen, als strijdig met de verdragen. Door Frankrijks en Engelands tusschenkomst, werd de Maatschappij geschorst, voorts vernietigd (1727—1732).

PIETER STRAAT en PIETER VAN DER DEURE vonden de steenen dijkglooijingen uit (1733).

Beroemd waren A. SCHULTENS, HEMSTERHUIS, TEN KATE, letterkundigen, VAN HUIZEM, en DE WIT, schilders.

Welke grensvestingen in de Oostenrijksche Nederlanden kwamen aan de Vereenigde Nederlanden? — Welken opstand hielpen de Nederlanders dempen? — Welk verbond kwam tot stand? — Welke rampen hadden plaats? — Vanwaar kreeg Koning GEORGE nieuwen onderstand? — Tot welke waardigheden steeg de jonge Prins WILLEM KAREL HENRIK FRISO? — Wat deed Keizer KAREL VI voor zijne Nederlanden? — Hoe werd dit in de Vereenigde Nederlanden opgenomen? — Wat was het gevolg? — Wie vonden de steenen dijkglooijingen uit? — Wie waren beroemd?

VIER EN VEERTIGSTE LES.

De dood van Keizer KAREL VI verwekte een' nieuwen oorlog. Hij had aan zijne oudste dochter MARIA THERESIA, gehuwd met FRANS, Groothertog van Toskane, de opvolging in zijne erflanden verzekerd, welke haar betwist werd door Spanje, Sardinië, Pruissen, Polen en Beijeren. Engeland en de Vereenigde Nederlanden hielpen MARIA THERESIA, Koningin van Hongarije en Bohemen; Frankrijk trok partij voor den Keurvorst van Beijeren, weldra als KAREL VII tot Keizer verkoren (1742). De Franschen, aangevoerd door Koning LODEWIJK XV, vielen in de Oostenrijksche Nederlanden, en bezetten de Staatsche grensvestingen (1744). Ook verwekten zij, in Schotland, een' opstand, door Neêrlandsche hulp gedempt (1744, 1745). Zelfs na den dood van Keizer KAREL VII, door

FRANS I opgevolgd, hielden de Franschen vol. Zij sloegen, bij Fontenoi, de verbondenen (1745); waarop Doornik, met een aantal Vlaamsche en Brabandsche steden, ook Antwerpen, Bergen, Charleroi en Namen, in hunne handen vielen (1746). Nog bevochten zij de zege, bij Raucoux, en veroverden Staatsvlaanderen (1746—1747). Thans kwam, in Zeeland en Holland, het volk op de been, en werd Prins WILLEM KAREL HENRIK FRISO tot Erf-Stadhouder van al de Vereenigde Nederlanden en Kapitein-generaal, Admiraal verklaard (1747). Voorts wonnen de Franschen den slag, bij Lafeld, en namen, nevens Bergen op Zoom, ook Maastricht. De vrede werd te Aken gesloten (1748).

Beroemd waren ALBINUS, ontleedkundige, HUYDECOPER, taalkundige, HOOGVLIET, en de VAN HARENS, dichters.

Hoe ontstond een nieuwe oorlog? — Wie hielpen MARIA THERESIA? — Voor wien trokken de Franschen partij? — Welke waren hunne eerste veroveringen? — Waar moesten de Nederlanders weder een' opstand helpen dempen? — Waar werden de verbondenen geslagen? — Wat was daarvan het gevolg? — Waar bevochten de Franschen eene nieuwe zege? — Wat veroverden zij? — Wat gebeurde in de Vereenigde Nederlanden? — Welke voordeelen werden nog door de Franschen behaald? — Waar en wanneer werd de vrede gesloten? — Wie waren beroemd?

VIJF EN VEERTIGSTE LES.

De verheffing van Prins WILLEM IV had het volk niet ten volle bevredigd. Men klaagde over misbrui-

ken bij het begeben van ambten, en over knevelarijen, eischte herstel van voorregten, werd oproerig, plunderde de pachters van 's lands gemeene middelen, en bewerkte verandering in de regering (1748). Toen de rust hersteld was, arbeidde Prins WILLEM aan het herstel der geldmiddelen, der fabrieken en des handels; doch werd door den dood gestuit (1751). Zijn driejarige zoon Prins WILLEM V volgde hem, als Stadhouder, op, onder de voogdij zijner moeder ANNA van Engeland.

Een oorlog, tusschen Frankrijk en Engeland, in Amerika gevoerd, was voor de Vereenigde Nederlanden verderfelijk. In weerwil hunner onzijdigheid, werd den handel door de Engelsche kapers groote afbreuk gedaan: vanwaar hevige, ofschoon vruchteloze, klagen. Met den herstelden vrede (1762), genoten de Vereenigde Nederlanden, gedurende een aantal jaren, ongemeene welvaart; getemperd door overstroomingen, misgewas, veepest, zware bankbreuken en hevige branden, met name te Hilversum en Amsterdam (1762—1776). Verscheidene Zuidhollandsche plassen werden drooggemaakt, eene Maatschappij ter redding van drenkelingen, Maatschappijen van wetenschappen en letteren te Haarlem, Leiden, Rotterdam, Vlissingen, Utrecht, teekenscholen te Amsterdam, Groningen en Haarlem gesticht (1752—1775).

Beroemd waren VALCKENAER, MEERMAN, letterkundigen, GAUBIUS, geneeskundige, CAMPER, ontleedkundige, WAGENAAR, geschiedschrijver.

Waarover klaagde men in de Vereenigde Nederlanden? — Wat eischte men? — Welke wanorden ontstonden? — Waaraan ar-

beidde Prins WILLEM IV? — Wie volgde hem op? — In hoe verre was een Fransch-Engelsche oorlog in Noordamerika verderfelijk voor de Vereenigde Nederlanden? — Welke gevolgen had de herstelde vrede? — Welke rampen hadden plaats? — Waar werden plassen droog gemaakt? — Welke Maatschappijen kwamen tot stand? — Waar werden teekenscholen gesticht? — Wie waren beroemd?

ZES EN VEERTIGSTE LES.

De Engelsche Noordamerikaansche volksplantingen waren in opstand tegen het moederland. De Nederlandsche kooplieden ondersteunden heimelijk de Amerikanen; de Staten weigerden Engeland hulpbenden. De Engelschen namen de Nederlandsche koopvaarders weg, ook de Overzeesche bezittingen, door de Franschen hernemen, en meestal terug gegeven (1781). Bij Doggersbank raakte de Staatsche vloot, onder ZOUTMAN, slaags met de Engelsche, die week (1781).

Een twist met Keizer JOSEF II volgde. Hij wilde de grensvestingen, door de Staatschen in zijne Nederlanden bezet, ontruimd en geslecht hebben: het geschiedde (1781). Doch nu eischte hij ook de opening der Schelde, dat tegenstand vond. Door Frankrijks bemiddeling, en voor tien millioenen gulden, liet hij af (1785).

Met Frankrijk kwam een verwerend verbond tot stand (1785). Hierop woelden weder partijschappen, die der Prinsgezinden en der Patriotten. Prins WILLEM V werd als Kapitein-generaal in Holland geschorst, de regering veranderd, 's Prinzen gemalin aangehouden. Haar broeder FREDRIK II, Koning van Pruissen, eischte

voldoening, en, toen deze niet volgde, zond hij een leger naar Holland. Amsterdam bood weêrstand, doch gaf het op. Weldra schikte zich alles op vorigen voet, ofschoon wrok en wraakzucht bleven (1787).

Te Amsterdam werd eene Kweekschool voor de Zeevaart gesticht (1784). JAN NIEUWENHUIZEN legde den grond der Maatschappij *tot nut van het algemeen* (1784).

Beroemd waren RUHNKENIUS, letterkundige, en BEL-LAMIJ, dichter.

Hoe kwamen de Vereenigde Nederlanden in oorlog met Engeland? — Wat was daarvan het gevolg? — Wat gebeurde bij Doggersbank? — Met wien en waarover ontstond twist? — Hoe liep die af? — Met welk rijk kwam een verbond tot stand? — Welke woelingen hadden plaats? — Hoe werd Prins WILLEM V behandeld? — Hoe zijne gemalin? — Wie trok zich harer aan? — Waar vonden de Pruizen tegenstand? — Hoedanig was de afloop? — Welke school werd te Amsterdam gesticht? — Van welke Maatschappij de grond gelegd? — Wie waren beroemd?

ZEVEN EN VEERTIGSTE LES.

Een vreeselijk onweêr barstte los over Frankrijk, en bedreigde Europa. Het Koninklijk gezag, eerst beperkt, werd weldra vernietigd. De Oostenrijkers en Pruizen vielen in Frankrijk, thans eene Republiek; doch, door DUMOURIEZ gestuit, trokken zij terug. Daarop rukken de Franschen in de Oostenrijksche Nederlanden, slaan, bij Gemappe, de Oostenrijkers, en veroveren het gansche land (1792). Zij verklaren den Koning van Engeland en den Stadhouder der Ver-

eenigde Nederlanden den oorlog, en bemagtigen Breda, nevens de Klundert en Geertruidenberg (1793). De kans keerde. De Oostenrijkers, zich hersteld hebbende, sloegen, bij Aldenhoven, de Franschen, ontzetten Maastricht, wonnen den slag, bij Landen en Neerwinden, waarop de Franschen België ruimden. Voorts, bij Famars, geslagen, verloren zij Condé, Valenchiën en Quesnoi. De neêrlaag der Nederlanders, bij Meenen en Werwich geleden, was, bij Landrecy, gewroken, toen PICHEGRU afkwam, die Kortrijk en Meenen nam. De verbondenen, bij Doornik, geslagen, ruimden IJperen en Charleroi, ook, bij Fleurus, het veld, en de Oostenrijksche Nederlanden zagen zich bij de Fransche Republiek ingelijfd (1794).

Te Amsterdam brandde het Admiraliteitsgebouw af (1791). In 's Hage werd het Genootschap ter verdediging van de Christelijke Godsdienst, te Groningen het Instituut voor doofstommen, door GUYOT, gesticht (1786, 1791).

Beroemd waren WYTTEBACH, letterkundige, VAN ALPHEN, FEITH, dichters, STIJL en KLUIT, geschiedkundigen.

Wat gebeurde in Frankrijk? — Welken uitslag had de inval der Oostenrijkers en Pruizen? — Wie werden, bij Gemappe, geslagen? — Aan wie werd de oorlog verklaard? — Welke plaatsen vielen aan de Franschen? — Waar sloegen hen de Oostenrijkers? — Welke Fransche steden werden veroverd? — Waar leden de Nederlanders de neêrlaag? — Waar werd zij gewroken? — Wie herstelde de zaken der Franschen? — Welke verliezen troffen de verbondenen? — Wat werd van de Oostenrijksche Nederlanden? — Welke ramp trof Amsterdam? — Welk Genootschap werd in 's Hage gesticht? — Wat kwam te Groningen tot stand? — Wie waren beroemd?

ACHT EN VEERTIGSTE LES.

Ook de Vereenigde Nederlanden bezweken. De Franschen, Staatsvlaanderen, 's Hertogenbosch, Maastricht, Venlo, Nijmegen, Bommel, Heusden en Grave veroverd hebbende, trokken, over het ijs, in Holland. Prins WILLEM V week naar Engeland. Het Stadhouderschap werd vernietigd, de Statenvergadering door Volksvertegenwoordiging vervangen, de Bataafsche Republiek als onafhankelijk erkend, voor den afstand van Staatsvlaanderen, Maastricht, Venlo en het Limburgsche, honderd millioenen gulden, en het onderhoud van vijf en twintig duizend Franschen (1795). Verschillende partijen, regeringsvormen, staatsregelingen verdrongen elkander; terwijl zware geldheffingen den landzaat uitmergelden. De Engelschen namen de schepen en Overzeesche bezittingen weg. Zij sloegen de Bataafsche vloot, onder DE WINTER (1797), en landden, met de Russen, in Noordholland, de geheele vloot bemagtigende. Door het Fransch-Bataafsch leger, bij Bergen en Kastrikum, geslagen, trokken zij af (1799).

De Bataven hielpen NAPOLEON BONAPARTE, eersten Consul der Fransche Republiek, in den krijg tegen Oostenrijk. Bij den vrede van Amiens (1802) kregen zij meest al hunne Overzeesche bezittingen terug, hun weldra, bij den hernieuwden oorlog, met een aantal schepen, door de Engelschen weder ontnomen. NAPOLEON, Keizer, schonk den Bataven een' Raadpensionaris in RUTGER JAN SCHIMMELPENNINCK (1805); gelijk hij op nieuw hunne magt tegen Oostenrijk bezigde.

Eenparigheid van spelling, een verbeterd lager onderwijs, algemeene belastingen werden ingevoerd, de Mijdrechtsche droogmakerij en het Katwijksche kanaal ondernomen (1804—1806).

Welk was het lot der Vereenigde Nederlanden? — Waartoe besloot Prins WILLEM V? — Welke veranderingen hadden plaats? — Waarvoor werd de onafhankelijkheid der nieuwe Republiek gekocht? — Hoe was het aldaar gesteld? — Welke verliezen leed men? — Hoe liep de landing der Engelschen en Russen af? — In welken oorlog hielpen de Bataven NAPOLEON? — Welk gevolg had voor hen de gesloten vrede? — Welk gevolg de hernieuwde oorlog? — Welke verandering ondergingen de Bataven? — Aan welken oorlog moesten zij op nieuw deel nemen? — Welke verbeteringen werden ingevoerd? — Welke werken ondernomen?

NEGEN EN VEERTIGSTE LES.

Ingevolge den wil van NAPOLEON, ontstond weldra het Koningrijk Holland, ten behoeve van zijn' broeder LODEWIJK. Koning LODEWIJK deed zijn best om den landzaat te winnen. Hij begunstigde den handel en de nijverheid, bevorderde de wetenschappen, letteren en kunsten. Het Koninklijk Instituut kwam tot stand; ten toonstellingen van kunst en nijverheid, hadden plaats; wetboeken werden ingevoerd, straatwegen aangelegd. Hij moest deel nemen aan de oorlogen van NAPOLEON tegen Pruissen, Rusland, Spanje en Oostenrijk: vandaar vermeerdering van schulden. Zijn gebied werd met Oostfriesland en Jeverland vergroot, maar ten koste van Vlissingen. Ook had hij met zware rampen te worstelen, die hij zoo veel mogelijk zocht te lenigen. Te Leiden sprong een

kruidschip, ten verderve van honderd en vijftig menschen (1807). Gelderland en Zuidholland leden door overstroming, Walcheren en Zuidbeveland, door eene landing der Engelschen (1809). Grooter onheil volgde. **NAPOLEON**, vertoornd op zijn' broeder, omdat hij de verbodswetten op den handel met Engeland niet genoeg handhaafde, dwong hem tot den afstand van Zeeland, Noordbrabant, met een deel van Gelderland (1810). Kort daarop legde Koning **LODEWIJK** het bewind neêr, en werd het Koninkrijk Holland bij het Fransche Keizerrijk ingelijfd (1810).

Te Amsterdam vestigde zich het Gesticht voor blinden (1810).

Beroemd waren **VAN SWINDEN**, natuurkundige, **MUNTINGHE**, Godgeleerde, **WEILAND**, taalkundige, **STUART**, geschiedschrijver, **HELMERS** en **LOOTS**, dichters.

Welk Koninkrijk ontstond? — Waartoe deed Koning **LODEWIJK** zijn best? — Wat begunstigde en bevorderde hij? — Welke inrigtingen hadden plaats? — Aan welke oorlogen moest hij deel nemen? — Waarmede werd zijn gebied vergroot? — Welke stad verloor hij? — Met welke rampen had hij te worstelen? — Waarom was **NAPOLEON** op zijn' broeder vertoornd? — Waartoe werd Koning **LODEWIJK** gedwongen? — Wat werd van het Koninkrijk Holland? — Welk Gesticht vestigde zich te Amsterdam? — Wie waren beroemd?

VIJFTIGSTE LES.

Allernoodlottigst voor de Nederlanden was hunne ineensmelting met het Fransche Keizerrijk. Fransche krijgslieden, tolbedienden en andere ambtenaren kwamen in menigte af, en kwelden den landzaat. Vreemde wet-

ten en zeden vervangen de eigene. Van de openbare schuld werd een derde rentgevend verklaard; van de koloniale goederen de helft der waarde gevorderd; Engelsch goed verbrand; de krijgsopschrijving met terugwerkende kracht ingevoerd; de landstaal door het Fransch verdrongen; de drukpers aan banden gelegd, zelfs het klagen gestraft. Er was noch handel, noch scheepvaart, noch visscherij. Zulk een staat van zaken kon niet duren. NAPOLEON, door heerschzucht verblind, bewerkte zelf zijn' val. Hij trok, met een onzagchelijk leger van meer dan een half millioen menschen, naar Rusland, drong tot Moskow door; doch, wegens den brand aldaar, het niet kunvende houden, ondernam hij den terugtogt; terwijl vorst, honger en het zwaard des vijands zijne benden vernielden (1812). Nog gaf hij den moed niet op. Hij eischte op nieuw geld en manschap, zelfs de aanzienlijkste jongelingen, onder den schijn van eerewacht, verscheen in Duitschland met een versch leger, en sloeg, bij Lutsen en Bautsen, de Russen en Pruizen. Doch, door Oostenrijk en Zweden verlaten, kreeg hij, bij Leipzig, de volle nederlaag, en — Europa was gered (1813). — Kan men bij dit alles een alwijs Godsbestuur niet miskennen, zoo laat ons nimmer wanhopen.

Welk gevolg voor de Nederlanden had hunne ineensmelting met het Fransche Keizerrijk? — Wat ondervond men? — Wie bewerkte NAPOLEONS val? — Hoe sterk was het leger, waarmede hij naar Rusland trok? — Hoe ver drong hij door? — Waarom bleef hij niet in Moskow? — Wat gebeurde op zijn' terugtogt? — Gaf hij den moed op? — Welke was zijne laatste poging? — Waar behaalde hij de zege? — Waar kreeg hij de nederlaag? — Wat was daarvan het gevolg? — Wat is de toepassing?

EEN EN VIJFTIGSTE LES.

NAPOLEONS tegenspoed en het naderen der Russen en Pruizen deden in de Nederlanden de hoop op herstel herleven. Te Amsterdam, in 's Hage en elders kwam het volk op de been; de Franschen vlugttten, of wierpen zich in de vestingen, ook wraak nemende, gelijk bij een' inval in Woerden bleek. Intusschen had zich in 's Hage een voorloopig algemeen bestuur, in naam van WILLEM FREDRIK, Prins van Oranje, gevestigd. Weldra verscheen de Prins zelf, en werd met de meeste geestdrift als Souvereine Vorst uitgeroepen (1813). De Franschen ontruimden een aantal vestingen; terwijl de herrezen Staat eene Grondwet bekwam. De verbondenen, bezit van België genomen hebbende, rukten in Frankrijk, en kwamen, na bloedige gevechten, te Parijs. NAPOLEON deed afstand van de kroon, en kreeg het eiland Elba in bezit (1814). Thans werden de Zuid- en Noordnederlanden bestemd, om, onder het huis van Oranje-Nassau, één Koningrijk uit te maken, hersteld in het bezit van meest al de Kolonien. Alvorens dit zijn vol beslag had, was NAPOLEON te Parijs terug gekomen. Hij viel met een magtig leger in België, en deed de Pruizen wijken; doch NEY werd, bij Quatre-Bras, door WELLINGTON en den jeugdigen Prins van Oranje, gestuit. Het kwam, bij Waterloo, tot een' beslissenden slag. Het Fransche leger werd vernield, of verstrooid. NAPOLEON vlugtte, en gaf zich aan de Engelschen over, die hem naar St. Helena voerden (1815). Hierop werd het

Koninkrijk der Nederlanden gevestigd, de Grondwet gewijzigd, en WILLEM I, te Brussel, als Koning der Nederlanden gehuldigd (1815).

Welke hoop herleefde in de Nederlanden? — Wat gebeurde? — Wat deden de Franschen? — Welke maatregel werd genomen? — Wie werd als Souvereine Vorst uitgeroepen? — Wat was daarvan het gevolg? — Werwaarts trokken de verbondenen? — Hoedanig was het lot van NAPOLEON? — Waartoe werden de Zuid- en Noordnederlanden bestemd? — Wat had alvorens plaats? — Welk voordeel behaalde NAPOLEON? — Door wie werd NEY bij Quatre-Bras gestuit? — Waar werd het Fransche leger geslagen? — Hoe liep het andermaal met NAPOLEON af? — Wat gebeurde met de Nederlanden?

TWEE EN VIJFTIGSTE LES.

De regering van Koning WILLEM I kenmerkte zich al aanstonds door een roemrijk feit: eene Engelsch-Nederlandsche vloot tuchtigde Algiers (1816). Verscheidene nuttige inrigtingen kwamen tot stand: Hooogeschoolen te Gent, Leuven en Luik; eene Akademie van beeldende Kunsten te Amsterdam; een Invalidenhuis te Leiden. Er werden straatwegen aangelegd, kanalen gegraven, eenparigheid van munt, maat en gewigt ingevoerd, in de behoefte van volksonderwijs voorzien. Handel, zeevaart, nijverheid vonden een' prikkel in de Handelsmaatschappij (1817—1825). Intusschen leed men door misgewas, overstromingen en ziekten (1816—1826).

De grootste ramp was de ontevredenheid der Belgen, weldra in opstand losgebarsten: waartegen de gewapende arm te kort schoot (1830). Er kwam

meer veerkracht. JAN VAN SPEIJK vloog met zijn schip in de lucht, liever dan dat hij zich overgaf (1831). Men bevocht, bij Behringen, Hasselt, Boutersem en Leuven, de zege (1831). De bezetting van het Antwerpensche kasteel bestreed de Fransche overmagt (1832). Op eene kostbare volharding volgde de eindschikking, en België zag zich als afzonderlijken Staat erkend (1839.) Sedert werd het Wetboek ingevoerd, de droogmaking van den Zuidplas en van het Haarlemmermeer ondernomen. Voorts deed Koning WILLEM afstand van de kroon aan zijn' zoon Koning WILLEM II (1840).

De Maatschappijen van weldadigheid, ter zedelijke verbetering van gevangenen, de reddingmaatschappij ontstonden (1817—1825).

Beroemd waren VAN HOGENDORP, staatshuishoudkundige, KEMPER, regtsgeleerde, BILDERDIJK, dichter, VAN DER PALM, redenaar, en SCHOTEL, schilder.

Welk roemrijk feit kenschetste het begin van Koning WILLEMS regering? — Welke nuttige inrigtingen kwamen tot stand? — Wat strekte aan handel, zeevaart en nijverheid tot prikkel? — Door welke rampen leed men? — Welke was de grootste ramp? — Hoe is JAN VAN SPEIJK beroemd geworden? — Waar werd de zege bevochten? — Hoe gedroeg zich de bezetting van het Antwerpensche kasteel? — Welk was het lot van België? — Wat werd sedert ingevoerd? — Welke werken zag men ondernemen? — Waartoe besloot Koning WILLEM? — Welke Maatschappijen ontstonden? — Wie waren beroemd?

VOOR GYMNASIEN EN INSTITUTEN

wordt bij **H. LAGERWEIJ**, te *Dordrecht* uitgege

P. J. VETH, Professor aan het Athenaeum Illustre te *A*
SPECIMENS FROM THE ENGLISH CLASSICS, with
ductory Essay on English Literature, explanatory
a Glossary. Twee deelen, elk à

Dit **WERK**, dat met de uiterste zorg bewerkt is, en stukke
menten uit de voornaamste vroegere en latere Engelsche Schrijve
Proza al Poëzij, bevat, is hoofdzakelijk bestemd voor het on
zulke jonge lieden, die, reeds eenig onderrigt in het Engels
hebbende, zich verder willen oefenen, of een voortgezet onder
niewere talen genieten; en heeft tevens ten doel hen eenigzins
het leven en streven van het Engelsche volk in te leiden, de
staatsregeling voor hen te ontvouwen en den geest der Engelsche
de in zijne meest karakteristieke voortbrengselen te doen kennen
naar het oordeel van bekwame Onderwijzers, bijzonder geschikt, on
te worden als vervolg op:

J. LAGERWEIJ'S NIEUW ENGELSCH LEER-, LE
VERTAALBOEK. (Proza en Poëzij.) à

waarvan reeds de 2de druk het licht ziet en bij 't welk gev
Aanhangsel, dat de vertaling bevat van schier al de woorden en
de uitdrukkingen en spreekwijzen, die in den tekst voorkomen
bovenstaande werken kunnen verder gezegd worden, voor 't on
Engelsche taal een schoon geheel uit te maken, met

H. A. HAMELBERG'S Verkorte Spraakkunst der Engels
met een aantal toepasselijke opstellen

Verzameling van St. in het Engels

Aanwijzing, dienende tot leiddraa
vertalen der bovenstaande verzameling

WOORDENBOEKJE, beh. bij dit

Aan al de genoemde **WERKEN** is de meest gunstige beoordeeling
gevallen; zij worden dan ook reeds op de voornaamste Inrigtinge
derwijs, bij het aanleeren der Engelsche taal, gebruikt; terwijl
gemak van den Onderwijzer, het oorspronkelijke der verzamel
verkrijgbaar is, onder den titel van **ORIGINAL TEXT**.

*Mede wordt bij bovengenoemden Uitgever steeds
met succes gedebitee d:*

H. A. HAMELBERG, **INLEIDING** tot de **FRANSCH** TA
Leer-, Lees- en Vertaalboek voor eerstbeginnenden. I
4de druk

IDEM Tweede stuk, 3de druk

IDEM Derde stuk (syntaxe)

IDEM Vierde stuk

IDEM Vijfde en laatste stuk

F. LAGERWEIJ, **HOOGDUITSCH LEES-, LEER- en V**
BOEK (Proza en Poëzij).

G. C. VERENET, **LE LAFONTAINE DES ECOLES** ou
cinquante Fables, les plus simples, et les plus morales d
des Fabulistes. Ouvrage élémentaire, avec l'explication
sion en Hollandaïs des phrases et des mots les plus diffici